

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra slovanských jazyků a literatur

Bakalářská práce

Typologie a charakteristika ženských
postav ve vybraných dílech G. Sandové a
B. Němcové

Vypracovala: Kristýna Sedmíková

Vedoucí práce: prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc.

České Budějovice 2015

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Miloši Zelenkovi, DrSc. za odborné vedení, cenné připomínky a rady, které napomohly k sepsání této práce.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 27. 4. 2015

Kristýna Sedmíková

.....

Anotace

Práce se zaměří na život a tvorbu spisovatelek G. Sandové a B. Němcové jakožto průkopnic žen v literatuře v polovině 19. století. Základním cílem je charakterizovat a srovnat ženské postavy ve vybraných dílech obou autorek. Zároveň se práce pokusí o typologizaci a tematické vymezení zvolených hrdinek a určit jevy, které jsou dílům společné a rozdílné. Konkrétně se bude jednat o díla G. Sandové *Consuela* a *Valentina*, z díla B. Němcové práce bude analyzovat *Divou Báru*, *Chýži pod horami*, *V zámku a podzámčí*, *Rozárku a Barušku*. Práce se rovněž pokouší určit, zda mezi spisovatelkami existovalo vnější propojení, tj. jaká byla míra inspirace textů G. Sandové ze strany B. Němcové.

Abstract

The work focuses on the life and work of the writers G. Sand and B. Němcová, as the pioneers of women in literature in the 19th century. The aim is to describe and compare the female characters in selected works of both authors and implement typology and characteristics of the selected heroines and identify the phenomena of the common parts. These are the works of George Sand *Consuelo* and *Valentina*. Out of Božena Němcová work focuses on *Divá Bára*, *Chýže pod horami*, *V zámku a podzámčí*, *Rozárka* and *Baruška*. Furthermore, the work is trying to reveal possible connections of writers and Božena Němcová's inspiration by George Sand.

Obsah

Úvod.....	6
1. Život G. Sandové	8
2. G. Sandová a francouzská literatura v pol. 19. století	12
2.1 Tvorba G. Sandové	13
3. Božena Němcová	18
4. Ze života Boženy Němcové	20
4.1 Tvorba Boženy Němcové.....	23
5. Ženské hrdinky v díle Boženy Němcové.....	31
5.1 Divá Bára	31
5.2 Baruška.....	34
5.3 Rozárka	37
5.4 Chýže pod horami	39
5.5 V zámku a podzámčí.....	41
6. Ženské hrdinky v díle G. Sandové.....	44
6.1 Consuela.....	44
6.2 Valentina	48
7. Porovnání literárních hrdinek z vybraných knih obou spisovatelek.....	52
8. Otázka možné inspirace	57
Závěr	61
Seznam použité literatury.....	63

Úvod

Tuto práci lze pomyslně rozdělit na dvě části. První část se věnuje spíše obecnému pojednání o životě a osobnosti spisovatelky G. Sandové a B. Němcové. Tato část podává základní informace ve vztahu ke zmíněným spisovatelkám a také slouží k lepšímu pochopení jejich tvorby, jelikož osobní život může přímo i nepřímo ovlivňovat umělcovu tvorbu. Druhá část se zaměřuje na vybraná díla z pera obou autorek, ve kterých je zvláštní pozornost věnována hlavním ženským postavám. Jedním z cílů této práce je popsat a charakterizovat ženské hrdinky ve vybraných dílech spisovatelek G. Sandové a B. Němcové. Dále se práce věnuje porovnání vyskytujících se charakterových a osobnostních rysů mezi hrdinkami a snaží se nalézt shodné či neshodné skutečnosti v typologii ženských postav obou autorek. Práce se také zabývá otázkou, do jaké míry se B. Němcová inspirovala G. Sandovou.

Výběr autorů, které chceme komparovat, lze pojmout mnoha způsoby. Srovnáním můžeme upozornit na důležité rozdíly či naopak vyzdvihnout společné prvky, které mohou být dále rozpracovány.

G. Sandová je zařazována mezi unikátní spisovatelky, rovněž tak lze označit i její osobnost. Přesto se domnívám, že česká spisovatelka B. Němcová je vhodnou osobností, kterou můžeme zvolit k porovnávání s G. Sandovou.

Již z obecného přístupu můžeme u obou spisovatelek nalézt jednotící prvky. Obě autorky nesou titul jedinečnosti v rámci národních literatur, ke kterým přísluší, zároveň představují důležitý aspekt, a to žen-spisovatelek, v literatuře poloviny 19. století. Obě tvořily svá díla velmi osobitým stylem, který po mnoha stránkách inspiroval a stále inspiruje spisovatele následujících let. Onu inspiraci z díla a osobnosti Boženy Němcové můžeme doložit například na její tvorbě zahrnující náměty z folkloru. Klasické pohádky od Němcové se staly žánrovým předobrazem, na který se běžně v literární rovině odkazuje. Zvláště u G. Sandové můžeme podtrhnout její roli ženy tvořící literaturu, tedy něco, co do poloviny zmíněného století masově připadalo mužům. Sandová byla navíc spisovatelkou, která ve svých dílech stvořila charakterový typ ženské protagonistky, coby hlavní hrdinky, která se vyznačuje nezdolnou vůlí, nezávislostí a značnou mírou emancipovanosti. Právě toto propojení samotné osobnosti

Sandové ve spojení s jejími hrdinkami dodává odvahy a touhy po jedinečnosti a vlastním stylu mnohým dalším umělcům.

Stejně tak v osobním životě obou spisovatelek můžeme nalézt podobné osudy. Jejich manželství, uzavřené v obou případech se staršími muži, bylo nešťastné a pro obě ženy neuspokojivé. Tyto spisovatelky oplývaly nevšední krásou, osobitým stylem, byly vzdělané a důvtipné. Celý život toužily přiblížit se svým snům a ideálům. Nestalo-li se tak, vložily tyto touhy a vlastnosti alespoň v osobnosti svých literárních hrdinek.

1. Život G. Sandové

George Sandová se narodila 1. července v roce 1804 v Paříži. Nutno zmínit, že toto jméno, pod kterým je spisovatelka známá široké společnosti, vzniklo mnohem později, po jejím narození. Původně se jmenovala *Amandine Aurore Lucile Dupinová* a byla jediným potomkem vojenského důstojníka *Maurice de Saxe* a dcery hostinského *Sophie-Victorie Delabordeové*. Sophie-Victorie ještě před sňatkem doprovázela Maurice na cestách při výkonu služby coby markyťánka. Z této skutečnosti bychom mohli usuzovat, po kom zdědila Aurore svou prudkou touhu po mužské společnosti i odvahu jít si za svou věcí.

Aurořin otec zemřel, když byly dívce čtyři roky. Její matka byla okolnostmi natolik zasažena, že nedokázala dále plnit roli matky, a svou dceru opustila. Tak se Aurore ocitla v područí své grandiózní aristokratické babičky *Aurore Dupin de Francueil*, odtud spisovatelčino původní jméno, která žila na zámku *Nohant ve Vallée Noire*.

Aurořina babička se plně starala o vnuččinu výchovu. Od roku 1818 studovala Aurore na internátní škole v Paříži. Již jako dítě se projevovala spíše rozverně a značně živě až narušitelsky, o to překvapivější bylo její rozhodnutí vstoupit do kláštera. Tuto budoucnost si však babička pro vnučku nepředstavovala.

Aurore tedy odešla ze školy a dále se vzdělávala doma s pomocí soukromých učitelů, zároveň byla pomalu připravována na vstup do společnosti, jak se na mladou dívku následující aristokratické zvyklosti sluší. V prosinci roku 1821 Aurořina babička zemřela. Vnučce tímto okamžikem připadl zámek Nohant, dům v Paříži i značná roční suma peněz.¹

Spisovatelka se ve svém životě střetla s nesčetným počtem mužů a se stejně velkým počtem také udržovala různě dlouhé poměry. Tento aspekt autorčina života je velmi důležitý, jelikož právě muži ovlivňovali formování její osobnosti i vývoj její literární tvorby více než cokoli jiného. Nelze zmínit každého z nich, ale v rámci mapování spisovatelčina života je potřebné zmínit alespoň osudové muže jejího života.

¹ EDUARDO, Leigh. *Milenky slavných*. Frýdek-Místek: Alpress, 2006, s. 72 - 73.

Ještě za života své babičky se Aurore v okolí Nohantu stýkala s mladíkem jménem *Stéphane A. de Grandsagne*. Byl to právě on, kdo Aurore poprvé nabádal k nošení pánského oděvu, jako pohodlného šatstva k jízdě na koni. Stéphane netušil, že právě mužské šaty se později stanou spisovatelčíným výrazným atributem.

Již v roce 1822 se Aurore seznámila a následně provdala za baronova syna *Cesimira Dudevanta*, který byl o deset let starší. Se svým mužem měla spisovatelka dvě děti-syna *Maurice* a mladší dceru *Solange*. Jejich manželství se později ukázalo jako nešťastné, především se strany Aurore. Byla velmi mladá a brzký sňatek se pro ni ukázal zdrojem nesvobody. Cesimir byl pro budoucí spisovatelku příliš hrubý, autoritářský a náročný. Byl natolik zaujat sám sebou, že nevnímal manželčinu potřebu plnit si své ambice, dokonce ho nikdy nenapadlo manželku podezřívat z nevěry, ke které se Aurore upínala ve snaze uniknout tísní a stereotypu. Po více jak devíti letech manželského soužití se Aurore rozhodla svého manžela opustit a žít nadále v rozluce.²

V druhé a třetí dekádě 19. století byla Paříž nakloněna novým talentům, toho Aurore využila a nastoupila svou cestu nezávislé spisovatelky. Především kvůli přivýdělků pracovala zpočátku jako novinářka a přispívala do pařížských deníků. V této době se znovu potkala se svým bývalým milencem, původně právníkem nyní začínajícím spisovatelem, *Julesem Sandeauem* (1811 – 1883). Právě s tímto mladíkem spojila své literární ambice a zhruba po tři roky pracovali společně. Z této kooperace vzniklo dílo *Herečka a jeptiška* vydané v roce 1831 pod společným pseudonymem J. Sand.

Později se však ukázalo, že Aurore se projevuje jako mnohem pracovitější, autorsky schopnější a možná i nadanější z tvůrčí dvojice. Došlo tedy k rozchodu Aurore s Julesem, přičemž spisovatelka přijala za svůj nový umělecký pseudonym, pod kterým nadále vystupovala, jméno George Sand.

Jules Sandeau později proslul jako spisovatel mravoličných románů a pokračovatel idealizujících tendencí navzdory úspěchům naturalismu.³

² EDUARDO, Leigh. *Milenky slavných*. Frýdek-Místek: Alpress, 2006, s. 73-76.

³ ŠRÁMEK, Jiří. *Přehled dějin francouzské literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 119.

Se svou plně nabitou svobodou a získaným sebevědomím napsala G. Sandová v roce 1832 autobiografický román *Indiana*, ve kterém se objevují skutečnosti z jejího osobního života, nejinak tomu bude i v další autorčině tvorbě.⁴

Jak již bylo řečeno, celý spisovatelčin život byl neodmyslitelně propojen a ovlivněn četnými muži z řad prostých, ale přitažlivých, stejně jako ve společnosti proslulých pánů. Přesto však můžeme říci, že především dva vztahy byly pro její život zásadní, a to vztah s *Alfredem Mussetem*, romantiky plně uznávaným mladým básníkem, kterého poprvé potkala v březnu roku 1833, s poté s geniálním skladatelem polského původu *Frederikem Chopinem*, se kterým se poprvé setkala v roce 1836.⁵

Snad všechny vztahy G. Sandové vždy končily hořkou příchutí. Spisovatelka vždy po seznámení oplývala až nebetyčným nadšením, po určité době však upadla do stereotypu. Vztah se pro ni stal spíše otravnou přítěží plnou vyhocených srdcebolných situací. Po jeho definitivním rozpadu přikročila spisovatelka k hledání vztahu nového a koloběh se opět opakoval. Nejinak tomu bylo i v případě Musseta a Chopina. Oba muži byli navíc citem zjitřelí umělci, trpící buď depresemi, nebo tuberkulózou.

Sandová si často vybírala o mnoho let mladší muže, které následně milovala spíše mateřskou láskou jako malé děti. Tyto sklony se v ní svářely se snahou vystupovat jako nedostupná nebo spíše všemi žádaná milenka.

G. Sandová velkou část svého úspěchu postavila na mimouměleckých prostředcích. Proslula svými bouřlivými vztahy a netradičními názory na společnost. Mimo jiné byla spisovatelka známá dokonce svou náklonností a zvláštním vztahem k herečce *Marii Dorvalové*, kterou velice obdivovala. I svým zevnějškem dávala okolí najevo, že ona nehodlá být konvenční. Možná neoplývala přímo ztělesněním krásy, rozhodně však vypadala zajímavě. Měla snědou pleť, dlouhé havraní vlasy a výrazné velké rty, o kterých se mnozí vyjadřovali jako o svědcích náruživosti. Svou nezávislost podtrhla mužským oblečením, kouřením doutníků a dýmky či ohroublou mluvou. Lidé ji buď obdivovali, nebo ji neměli rádi. Například *Charles Dickens* Sandovou nazval „[...] královninou měsíční pečovatelkou. *Buclatá matróna, snědá a černoooká – zkrátka*

⁴ EDUARDO, Leigh. Milenky slavných. Frýdek-Místek: Alpress, 2006, s. 77.

⁵ EDUARDO, Leigh. Milenky slavných. Frýdek-Místek: Alpress, 2006, s. 109.

*obyčejná ženská ve vzhledu i způsobech.*⁶ Naopak pro *Gustava Flauberta*, kterého spisovatelka podporovala a zároveň s ním udržovala dlouholeté dobré přátelství, byla osobnost G. Sandové geniální a zcela jedinečná. Flaubert o ni řekl: „*Člověk ji musel znát tak dobře jako já, aby pochopil, kolik ženského bylo přítomno v tom velkém člověku. Bude žít ve výjimečné slávě jako jedna z největších postav Francie.*“⁷ Takovýchto výroků padlo o Sandové mnoho. (Mnohdy byla nazývána Messalinou či upírkou, prahnoucí pouze po slávě.) S určitostí se dá říci, že byly velmi rozporuplné, ostatně stejně jako spisovatelka sama. Možná právě to je ten důvod, proč se o ní tolik mluvilo. Francouzská společnost čekala na každý její krok, protože to je Francii a zvláště Paříži vlastní, touha po extravaganci a jinakosti. Přestože zemřela 8. června roku 1876 na následky střevního onemocnění, tento obraz si s sebou nese spisovatelka až do současnosti.

⁶ EDUARDO, Leigh. *Milenky slavných*. Frýdek-Místek: Alpress, 2006, s. 126.

⁷ EDUARDO, Leigh. *Milenky slavných*. Frýdek-Místek: Alpress, 2006, s. 129.

2. G. Sandová a francouzská literatura v pol. 19. století

V první polovině 19. století se ve Francii formuje vliv romantismu, který se postupně stane vedoucím uměleckým stylem. Lze říci, že romantismus je první umělecký směr moderní doby. Zasáhl všechny literární žánry, výraz romantismus však pochází z uvolněné *románové* představitosti. Dříve než v literatuře, se objevuje v malířství. Za určitý manifest nástupu romantické tvorby je považována malba *Vor Medúzy* od *J. L. Theodora Géricaulta* vystavena v Salónu roku 1819. Za nejslavnějšího malíře tohoto směru je poté považován *E. F. Victor Delacroix*.⁸

Romantismus bývá stavěn do opozice vůči klasicistnímu stylu a jeho zásadám. Romantické hnutí přináší podstatné uvolnění, boří klasicistní normy a obrací směr pohledu k individualitě. Dochází k osvobození tvorby v duchu završení Revoluce z roku 1789. V díle se klade důraz na jedinečnost, citovost, spontánnost a originalitu. Rozšiřuje se tematická i jazyková stránka tvorby. Je tedy možné, aby galejník oplýval ryzím charakterem, jako je tomu v případě postavy *Jeana Valjeana* z románu *Bídníci* od *Victora Huga*. Právě Hugo se stal vůdčí osobností a symbolem romantické tvorby s akcentem na humanismus.⁹

S tímto směrem přichází také nový důraz na roli básníka, který se stává povzbuzovatelem a vůdcem národa.

Výraznou osobností rozvíjejícího se romantismu byl básník *F. R. Auguste de Chateaubriand* (1768 – 1848). Kromě díla *Atila* a svou další tvorbou byl Chateaubriand prvním literátem, který popsal tzv. *nemoc století* ve své povídce *René* (1802). Tento dobový jev zahrnuje bolestný pocit nenaplnění, zklamání a marnosti. Později se tímto tématem zabývali další autoři. Mezi ně patřil například *E. P. Sénancour*, na jeho dílo upozornila ve třicátých letech právě G. Sandová. Právě o Sandové je možné říci, že se s *nemocí století* setkala přímo, protože jedním z nejvýznamnějších románů zpracovávající onu deziluzi je od *Alfreda de Musseta* (1810 – 1857), který patřil do

⁸ ŠRÁMEK, Jiří. *Přehled dějin francouzské literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 64.

⁹ ŠRÁMEK, Jiří. *Přehled dějin francouzské literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 65.

druhé generace předních romantických básníků. Do svého díla zasadil svůj komplikovaný vztah, poznamenaný žárlivostí a bezradností, s G. Sandovou. Jak již bylo zmíněno, rozchod se Sandovou Musseta velmi poznamenal. Svě zklamání vylíčil v řadě svých děl, například v sérii *Noc*, a tato tvorba patří k básnickově nejlepší tvorbě.¹⁰

Po roce 1830, kdy proběhla červencová revoluce, na které se podíleli i někteří spisovatelé, zavládlo zklamání. Ozývala se kritika měšťanstva, rostl vliv nově se profilující vrstvy dělnictva a obecně vzato docházelo na poli společenském i politickém k mnohým rozporům. Na tento popud začaly vznikat různé společenské utopie, které předkládaly nová řešení spravedlivého rozvrstvení společnosti. Mezi tyto vizionáře patřil například hrabě *Saint-Simon* (1760 – 1825) prosazující některé principy, které později inspirovaly komunistické hnutí. Dále může být zmíněn *Ch. L. Fourier* (1772 - 1837), ten rozdělil společnost na malé výrobní jednotky, řečené falangy. V neposlední řadě sem patří abbé *F. R. Lamennais* (1782 – 1837), který velmi ovlivnil tvorbu G. Sandové, tento vliv je rozpoznatelný například v mystickém románu *Spiridion* z roku 1838. Dle učení Lamennaise patří k vlastnostem sociálního řádu svoboda a spravedlnost a to vše vychází z boží vůle.¹¹

Tito muži přivedli G. Sandovou k sociálnímu citění a k myšlence postupné humanizace člověka, jak je možné doložit na části spisovatelčiny tvorby.

G. Sandová se během svého života zasazovala o dodržování lidských práv, rovnoprávnost a svobodu citového života. Také se zajímala o politické dění, angažovala se například po pádu krále Ludvíka Filipa v roce 1848, pro novou republiku sepisovala velkou část oficiálních prohlášení, později psala články o krvavých důsledcích Pařížské komuny.¹²

2.1 Tvorba G. Sandové

Jak již bylo zmíněno, úplné počátky spisovatelčiny tvorby vznikaly společně s jejím přítelem Julesem Sandeauem. Publikovali pod společným pseudonymem do doby, než se G. Sandová osamostatnila.

¹⁰ ŠRÁMEK, Jiří. *Přehled dějin francouzské literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 74-75.

¹¹ ŠRÁMEK, Jiří. *Přehled dějin francouzské literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 77-78.

¹² EDUARDO, Leigh. *Milenky slavných*. Frýdek-Místek: Alpress, 2006, s. 127.

Sandová byla velmi plodná autorka, dalo by se říci, že relativně kontinuálně tvořila po většinu svého života. Dle zdrojů „[...] její sebrané spisy čítají více než 100 svazků“¹³. Ve svých dílech byla ovlivněna několika vlnami tvůrčích období, tyto inspirace a záměry se prolínají a mísí, je tedy těžké je striktně rozdělit. Obecně se o její tvorbě hovoří ve spojení se silnou idealizační tendencí.

Mezi její první romány, kterými debutovala, patří dílo *Indiana*, vydané v roce 1832, a poté *Valentina*, tento román vyšel ve stejném roce jako první zmíněný. Tato díla spojuje společná linie romantického, individualistického a feminizujícího ladění, což je pro autorku velmi typické, jelikož to koresponduje se spisovatelčíným přesvědčením a sebezprezentací. V románech například zdůrazňuje, že žena má právo následovat hlas nové lásky.¹⁴

V roce 1833 vyšla kniha *Lélia*. Jedná se o román, který zachycuje vášnivý vztah mladého básníka a zralé dívky, který však končí tragicky, zavražděním dívky a sebevraždou mladíka. Nelze si nepovšimnout nápadné autostylizace autorky do hlavních postav, zjevného podobenství s vlastním životem. Tento román vzbudil nesouhlas a bouřlivé útoky na autorku, s cílem poukázat na nemorálnost románu. Z pohledu tehdejší doby se tedy jedná o jeden z četných výstřelků spisovatelčiny existence.¹⁵

Postupně se autorka dostala také k románu se silnou sociální tendencí, jak je tomu v románu *Vandrovní tovaryš* z roku 1840 či v jejím pozdějším díle *Hřích pana Antonína*, které vyšlo v roce 1847. V duchu křesťanského a utopického socialismu, kterým se nechala inspirovat, autorka v románu bojovala za sociální spravedlnost, solidaritu a sprátelení společenských tříd.¹⁶

¹³ ŠRÁMEK, Jiří. *Přehled dějin francouzské literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 88.

¹⁴ ŠRÁMEK, Jiří. *Přehled dějin francouzské literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 87.

¹⁵ ŠRÁMEK, Jiří. *Přehled dějin francouzské literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 87.

¹⁶ KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1983, s. 451.

Přestože se jedná o námět kolektivní spolupráce, spisovatelka nemá na mysli boj společenských tříd, ale spíše idealizované citové souznění a lidské porozumění.¹⁷

Postupně se G. Sandová propracovala i k motivům venkovské idyly. Vykresluje zde lyrizujícím způsobem harmonii a klid přírody, jako je tomu v povídkách *Ďáblův močál* (1846), *František Nalezenec* (1847) nebo v díle *Malá Fadetka* z roku 1848 a *Jana* (1844). Přiklání se také k idealizovaným románům vykreslujícím „lepší“ společnost. Takový motiv můžeme najít v dílech *Jean de la Roche* (1860) nebo *Markýz Villemer* z roku 1861.¹⁸ Zmíněné motivy „[...] nejplněji reprezentují její uměleckou metodu: prolínání realisticky odporovaných záběrů ze života s romantickou idealizací postav a uhlazováním společenských protikladů“.¹⁹

Zhruba ve stejném období, jako tvořila sociálně laděná díla, se spisovatelka nechala inspirovat i náměty z českých dějin. Věnovala se zejména období husitského hnutí, dění této doby považuje za společenský střet, který vysvětluje podle zásad sociálního utopismu. Ve svých studiích se věnuje i některým významným českým osobnostem, jako je například *Jan Žižka*.²⁰

Dílo *Consuela*, které vyšlo mezi lety 1842 – 1843, je zasazeno do 18. století a vypráví o osudech chudé dívky *Consuely*, ta nejprve žije v italských Benátkách, později se však část díla odehrává na území Čech, přesněji na Šumavě blízko Domažlic.²¹ Na román *Consuela* volně navazuje pokračování *Hraběnka z Rudolstadt*, které bylo vydáno mezi roky 1843 – 1845.

Svůj život Sandová zachytila v rozsáhlém autobiografickém spisu *Historie mého života* (1855). Popisuje zde své prožitky, postřehy a názory. Nevyjadřuje se striktně lineárně, motivují ji citové prožitky. Ve čtvrtém díle svého životopisu píše, že „[...] úkolem romanopisce je podle ní idealizovat cit, postavit jej do takových okolností, aby

¹⁷ ŠRÁMEK, Jiří. *Přehled dějin francouzské literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 87.

¹⁸ Tamtéž jako č. 17.

¹⁹ KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1983, s. 452.

²⁰ KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1983, s. 452.

²¹ <http://www.databazeknih.cz/knihy/consuela-32082>.

vynikla celá jeho „velikost“. [...] Nemá tudíž usilovat o zobrazení skutečného člověka, ale vytvářet obraz člověka ideálního.“²²

V polovině 19. století byl romantismus považován za ustupující a umělci se začali přiklánět k nově sílící realistické vlně. Zpočátku někteří „extrémisti“ interpretovali realismus jako „dokumentární román“, v případě takové tvorby očekávali náležité postupy, které hraničily, dalo by se říci, s vědeckým pozorováním. Za tvůrce této doktríny je považována dvojice *Edmond Duranty* (1833 – 1880) a *François Husson*, jinak také známý jako *Champfleury* 1821 – 1889). Tito autoři kritizovali sociální literaturu za nepravdivou idyličnost a nevкус, stejně tak odmítali, že by se obyčejný člověk mohl stát spisovatelem. Champfleury vytýká autorům, jako je například *Alexandre Dumas* starší, že lehce uspěli navzdory přebujelé fantazii a nerespektování reality. Haní též G. Sandovou za její románovou lyrizaci a idealizaci, která byla pro autorku vlastní, jak vyplývá z citace díla *Historie mého života* uvedené výše.²³

Později byla u nás tvorba, jakou se vyznačovala i G. Sandová, označována jako „ideální realismus“. Toto spojení zavedla *Eliška Krásnohorská*, jednalo se o známý tvůrčí postup. Čeští literáti čerpali hojně z francouzské literatury, kterou považovali za vzor. Ve šlépějích Sandové se rozhodla jít právě *Božena Němcová*, později také *Karolína Světlá*²⁴.

G. Sandová také napsala řadu divadelních her, na tomto poli se však příliš neprosadila. Mimo autorčina díla se dochovala její velmi bohatá korespondence (celkem za svůj život napsala více jak 19 000 dopisů), kterou Sandová udržovala s mnohými význačnými osobnostmi, mezi nimiž měla i blízké přátele, ke kterým patřil zmíněný Gustav Flaubert nebo Honoré de Balzac.²⁵

V roce 1863 katolická inkvizice označila tvorbu G. Sandové za nevhodnou a to zejména z důvodů spisovatelčiny dřívější politické aktivity, dále také neschvalovali feministické a emancipační znázornění ženských hrdinek v jejích dílech. V poslední

²² ŠRÁMEK, Jiří. *Přehled dějin francouzské literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 87.

²³ ŠRÁMEK, Jiří. *Přehled dějin francouzské literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 87.

²⁴ *Národní literatura a komparatistika*. Editor Dalibor Tureček. Brno: Host, 2009, Teoretická knihovna.

²⁵ EDUARDO, Leigh. *Milenky slavných*. Frýdek-Místek: Alpress, 2006, s. 122.

řadě Sandové v tomto světle uškodil i fakt, že autorka se ztotožňovala a navazovala na tvorbu osvícenského filozofa *Jeana Jacquesa Rousseaua*.²⁶

²⁶ ŠRÁMEK, Jirí. *Přehled dějin francouzské literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 94.

3. Božena Němcová

Kdyby nevímjaké hrůzy

rozbily nás doslova

zas nás vzkřísí dcerka Múzy

Naše paní Němcová

(báseň *At' se stalo*, František Halas)²⁷

Božena Němcová je považována za největší českou spisovatelku. Její dílo je dědictvím naší literatury a kultury vůbec. Snad není Čecha, který by neznal dílo *Babička*, vždyť přešlo i do dětské literatury. Spisovatelka, stejně tak její dílo, se stala legendou a zároveň určitou tradicí.

Němcovou však můžeme vnímat z mnoha úhlů pohledu, až v jejich součinnosti vystává obraz velké ženy celistvě. Můžeme na ni pohlížet optikou jejího osobního života, od dětství, přes dospívající *Barunku Panklovou*, mladou ženu *Josefa Němce*, rodící se spisovatelku s nadáním a rostoucími obzory, svobodomyšlnou přívrženkyni skupiny *Josefa Friče*, ochotnou experimentovat, až k moudré ženě pokorně snášející velkou bolest i velkou lásku. Často je na ni odkazováno v kontextu strmého osudu, který jí byl dán. Národ ústy básníků se ke spisovatelce obrací v dobách ohrožení s akcentem, že ona skrz svou nemoc a utrpení, které prožila, může porozumět strachu vlasti a dodat odvahy k boji.²⁸

V jejím životě lze hledat a nalézt cenný odkaz. Právě tento odkaz, který je utvářen kulturní pamětí a tradicí, může být nazván autorčiným druhým životem. Skládá

²⁷ HALAS, František. *Naše paní Božena Němcová*. [Vyd. 12., v Čs. spisovateli 4.]. Praha: Československý spisovatel, 1963, 44 p., s. 39.

²⁸ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: příběhy, situace, obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 16 – 17.

se z toho, co jsme si z jejího života dokázali vzít za vlastní, jak jsme si ho vyložili, s čím jsme se ztotožnili a přijali za vlastní.²⁹

V neposlední řadě musí být řečeno, že lze sledovat obraz autorky také v textech, které vytvořila. Své ideje a přesvědčení zhmotnila ve svých dílech, prostřednictvím svých postav. Mnohé její myšlenky se staly určující pro další literární vývoj v Čechách. Její volba motivů a žánrů, řešení situací i celé nazírání světa bylo inspirativní. Například: „*V čase počátků emancipačního hnutí žen kolem roku 1848 zosobňovala v českém prostředí snad všechny výzvy a ideály tohoto snažení [...]. V těchto rolích si ji také tematizujeme a připomínáme.*“³⁰ Ve vztahu k poslední citaci můžeme připodobňovat B. Němcovou k G. Sandové, zároveň však nesmí být opomenuto, že stejně jako nelze rovnat francouzské klima tehdejší doby s tím naším, tak měla Sandová i Němcová svůj svébytný postoj a styl. Je známo, že Němcová francouzskou spisovatelku znala a obdivovala, nakonec si však vybrala svou osobitou cestu.

²⁹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: příběhy, situace, obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 16 – 17.

³⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: příběhy, situace, obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 17.

4. Ze života Boženy Němcové

Božena Němcová se narodila 4. února 1820 ve Vídni. Do matriční knihy však byla zapsána jako *Barbora Novotná*. Její matce *J. B. Terézii Novotné* bylo tehdy pouhých 14 let, ve Vídni sloužila ve vinárně své tety, jinak pocházela z *Podkrkonoší*. Otec malé Barbory byl panský kočí *Johann Pankel*, kterému bylo 25 let. Jelikož se Panklův pán oženil s vévodkyní *Zaháňskou*, celá společnost včetně Barunky s rodiči přesídlila do *Ratibořic* na tamější statky zaháňské vévodkyně. Až zde se Johann a Terézie vzali a Barbora získala příjmení Panklová. Rodina se v Ratibořicích usadila natrvalo, otec Johann však domů přijížděl v závislosti na šlechtě, nejčastěji tedy na letní sezónu. Barbora byla nejstarší z dvanácti sourozenců a se svou unavenou matkou si příliš nerozuměla. Vlivem touhy patřit mezi lepší vrstvy prýšticí z vidiny blízko žijící šlechty a lítostí nad ztracenou svobodou zaviněnou brzkým mateřstvím, neměla matka Barunku v oblibě. Naopak vztah mezi prvorozenou dcerou a otcem byl vřelý.³¹

Barunka již od malička žila v blízkosti kontrastů, které zosobňoval život na zámku a poměry poddaných lidí. Mnohé další kontrasty si bude uvědomovat i v dospělosti. Útěchou jí byly krásy kraje a radostné dětství, ke kterému se později vrací ve své tvorbě a které je ve spisovatelčiných vzpomínkách mnohem ideálnější, než bylo ve skutečnosti. Této idealizaci podlehla i osobnost autorčiny babičky *Marie Magdaleny Novotné*. Přestože se obraz literární hrdinky od reálné osoby jistě liší, byla babička pro Barboru jedním z nejdůležitějších lidí, zejména pak v její výchově. Babička Magdalena přichází do Ratibořic na pozvání své dcery Terézie v době, kdy bylo Barunce pět let. Babička byla pro Barunku ztělesněním feudalistického uspořádání světa a zároveň studnou moudrostí, kterou jí vtiskl její pokročilý věk. Babička děvčátku předávala harmonický výklad světa a je možné, že mnohé dobré vlastnosti jako láskyplný cit, lidskost a čínorodost získala spisovatelka od této ženy.³²

Babička žila s rodinou Panklových pouze čtyři roku. Poté se Terézie se svou matkou rozešly ve zlém. V roce 1830 je desetiletá Barbora poslána na výchovu do

³¹ OTRUBA, Mojmír. *Božena Němcová: Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Svobodné slovo, 1962., s. 11 – 19.

³² Tamtéž jako č. 31.

rodiny hospodářského úředníka *Hocha* na nedaleký zámek ve *Chválkovicích*. Zde se Barunce kromě vzdělání nabízí i zcela odlišné prostředí, více volnosti a možností. Barbora zde dozrává v krásné děvče, seznamuje se s muži na úřednických postech a také se dostává k možnosti číst soudobou literaturu vyznačující se romantizující tendencí. Barboře se tak otvírají nové obzory a získává prostor pro snění. Právě sny byly spisovatelce po celý život vlastní, nepřestávala jim být věrná, stejně jako víře v lepší budoucnost.³³

V sedmnácti letech končí spisovatelce období dětství. Dne 12. září 1837 byla Barbora Panklová provdána za dvaatřicetiletého zřízence finanční stráže, čekatele na povýšení na post úředníka, Josefa Němce. Přestože se Barbora sňatku bránila, její matka si nakonec prosadila vlastní záměr. Přestože Němec pocházel spíše z nemajetné rodiny, zdál se budoucí úředník matce jako dobrá partie pro její dceru. Ve skutečnosti však vztah manželů harmonický nikdy nebyl. Zatímco o mnoho let starší Josef zažil již v životě mnohé a jeho osobnost se již nikam neposouvala, byl život Barbory teprve na samém počátku, její hvězda byla teprve před strmým výstupem. Josef byl velice hrdý a národně uvědomělý, ale v jiných ohledech byl spíše rezervovaný. Sama Němcová se ve svých poznámkách zmínila: „*Josef – (trochu byrokrat – trochu svobodomyšlný – jinak polovičatý), brutální charakter – ač jádro zdravé.*“³⁴ Obecně vzato byli manželé Němcovi příliš rozdílní a zároveň oba nepřizpůsobivého charakteru. Josef Němec nikdy neoceníl, jak výjimečnou ženu má po svém boku, zároveň Němcová hleděla na manžela kriticky skrz vytvořený ideál muže, který si nesla v srdci.

Zvláště první léta společného soužití byly pro mladou Barboru velmi vyčerpávající. Josefa v práci pronásledovaly nezdary, nemohl se dočkat kýženého povýšení. Manželé se velmi často stěhovali z místa na místo, nikde nenalezli domov na více jak dva roky. Během pouhých pěti let se Němcové narodily čtyři děti. V roce 1838 se v *Josefově* předčasně narodil první syn Hynek. Další syn Karel přišel na svět v *Litomyšli* roku 1839 a dcera Theodora v červnu 1841 v *Polné*. Poslední syn Jaroslav se spisovatelce narodil v *Praze* roku 1842. Rodinu trápil nedostatek finančních

³³ OTRUBA, Mojmir. *Božena Němcová: Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Svobodné slovo, 1962., s. 18 – 25.

³⁴ OTRUBA, Mojmir. *Božena Němcová: Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Svobodné slovo, 1962., s. 27.

prostředků, navíc Barbora Němcová vlivem útrap a neshod s manželem onemocněla vleklou ženskou chorobou, která ji v různých obdobích ztrpčovala život.³⁵

K tomuto nelehkému období se autorka vrací ve své pozdější tvorbě (například v povídce *Chudí lidé* nebo *Dobry člověk*), nikdy však nezobrazuje v tvorbě svou rodinu, natož manželské problémy. Naopak nám tyto díla dokládají, že prožívané útrapy spisovatelku motivovaly k zájmu o své okolí. Němcová si všímá prostředí do detailů, poznáváním nových míst získává cenné informace, které zúročí ve své práci, dílem toho autentické a věrohodné.³⁶

Němcová se ve své pozdější korespondenci zmiňuje, že jedním z prvních obrozeneckých děl české literatury, které se jí dostaly do rukou, byly *Spisy Tylovy*. Dlouhou dobu četla Němcová knihy převážně v německém jazyce, dokonce i začátky básnické tvorby, o kterou se po vzoru svých čtenářských zkušeností pokoušela, tvořila spisovatelka v němčině. Až v Polné se jí naskytla možnost seznámit se ve větším množství s tvorbou psanou v rodném jazyce. Autorka se ve vztahu k Tylově práci zmiňuje, že v ní jeho dílo vyvolalo vzpomínky na babičku, která vnučce vykládala o pravém vlastenectví, probudilo lásku k mateřskému jazyku a národu, že pochopila smysl národního hnutí. Byl to pro ni popud k odložení německého jazyka a započetí tvorby české.³⁷

Bylo již řečeno, že manželé se v roce 1842 přestěhovali do Prahy. O tomto městě Božena Němcová snila, četla v *Květech* o víru pražského života a přála si, aby se také ohledně světových literatur v čele s tou naší rozšiřovat. Autorka si velice oblíbila doktora *Čejku*, ten léčil její chorobu, zároveň v něm našla přítele literárně znalého, který jí poskytl potřebnou pomoc. Snad ještě důležitější roli pro ni hrál mladočeský básník V. B. *Nebeský*. Jeho zápal a mnohé názory udělaly na Němcovou velký dojem, se zájmem se romantikem nechala ovlivňovat, však právě Nebeský ponoukal Němcovou, aby se také tvořivě zapojila. V duchu Nebeského přátelství psala Božena Němcová své první

³⁵ OTRUBA, Mojmir. *Božena Němcová: Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Svobodné slovo, 1962, s. 28.

³⁶ Tamtéž ze s. 29 – 31.

³⁷ OTRUBA, Mojmir. *Božena Němcová: Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Svobodné slovo, 1962, s. 29 – 31.

české básně, které ji také udělaly v Praze známou. Na konci roku 1943 odešel Nebeský do Vídně. Pro spisovatelku to byla velká ztráta přítele, který ji inspiroval.³⁸

Nakonec se Němcová rozhodla hledat útěchu v Ratibořicích. Přestože se mnohé ze zdejšího života vlivem času změnilo, spisovatelka svůj pobyt zde prožívala tak radostně v duchu svých nejmilejších míst a vzpomínek, že Ratibořice pro ni zůstaly navždy nejkrásnějším místem, které navíc podnítilo její další osobní i literární rozvoj. V Ratibořicích našla Němcová svůj styl tvorby, který se vyznačoval lehkostí a jednoduchostí, zároveň líbezností a výstižností. Tímto získalo dílo Němcové jedinečnou osobitost, která evokuje věrohodnost a autentičnost spisovatelčiných projevů. Při jejím pobytu autorku navštívili někteří její přátelé, včetně doktora Čejky, jelikož všichni návštěvníci byli místem okouzleni, ubezpečilo to Němcovou, že její nový směr tvorby, který vycházel přímo z jejího nitra, je ten správný. Kromě básnické tvorby, napsala Němcová také tři pověsti vztahující se k okolí Ratibořic, tyto pověsti poté vyšly v časopisu *Česká včela*. Tato tvorba měla pro autorku velký význam, protože byla v duchu jejího stylu, bez romantizujícího patetického vlivu Nebeského.³⁹

4.1 Tvorba Boženy Němcové

Své básnické nadání zúročila Božena Němcová především ve svých pohádkách. Útvar lidových pohádek poskytoval autorce možnost přidržovat se zobrazení světa, který jí nebyl cizí. V pohádkách se snoubila realita v podobě motivů, které Němcové byly blízké nebo si na ně dokonce vzpomínala z dětství, a zároveň mohla uplatnit svou fantazii a ideální představy. Někdy byly spisovatelčiny vlastní vzpomínky v tvorbě užitečné, jindy naopak byla pohádka tím krásnější, čím se nechala její autorka více unést svou obrazotvorností, jako například v pohádce *Jak Jaromil ke štěstí přišel*. I když Němcová ve svých báčorkách nezachycuje výlučně lidové pohádky, tak jak byly tradovány, a původně nezamýšlela svou tvorbu věnovat dětem, což původně z pohádkového žánru vyplývá, patří tato její tvorba k nejcennějšímu literárnímu dědictví.⁴⁰

³⁸ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 31 – 44.

³⁹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 31 – 34.

⁴⁰ Tamtéž.

V roce 1945, poté, co se Němcová vrátila z Ratibořic, již v Praze dlouho nezustala. Čekala ji další cesta, na které následovala zaměstnání svého manžela, tentokrát do Domažlic. Zdá se, že to pro spisovatelku bylo jedno z nejlepších míst, kam se během života stěhovala. Domažlice a její okolní vesnice autorce velmi připomínaly její milované Ratibořice. Místní lidé přijali spisovatelku vřele. Ona se díky tomu mohla věnovat své tvorbě a Chodsko v ní umocňovalo a připomínalo jí rodný kraj, v jehož duchu autorka chtěla tvořit. Domažlice v ní tedy umocňovaly pocity, které si přivezla z předchozího pobytu. Němcová patřila k autorům, kteří ve své tvorbě vycházejí z reality, proto v tomto ohledu byla připodobňována k *Josefu Mánesovi*, který svou tvorbu stavěl na stejném reálném základu. Pravidelně odsud posílala drobná díla, která vycházela v *České včele* pod názvem *Domažlické dopisy*. Příležitostně autorka popisovala průběh různých oslav a svátků, což potvrzuje její zájem o lidový folklór. Dle pramenů prý poslala Němcová do redakce i jeden dopis nikoli z Domažlicka, ale z Ratibořic.⁴¹

Ve vztahu k milovanému kraji se autorka zajímala o jev takzvané *domácí nemoci*, později napsala i stejnojmenné dílko. O domácích nemocích se Němcová dozvěděla od místních chodských horalů, kteří v horách natolik trpí steskem po domově, že se tento výstižný termín ujal. Pro spisovatelku byl samozřejmě blízký, jelikož velké množství jejich myšlenek se obracelo k domovu.⁴²

Mnozí přátelé Němcovou pobízeli, aby se pustila do psaní většího díla. Z její předchozí tvorby bylo zřejmé, že je spisovatelka připravena jít tím správným směrem. Autorka však nechtěla pouze popisovat život, chtěla, aby její tvorba měla hlubší jednotící podtext. Historický ani náboženský prvek to být nemohl, jelikož ani jeden nebyl autorce zcela blízký. Přestože Němcová zájem o českou historii měla, také domažlickým dívkám předčítala o národních dějinách z knih, nevybrala si autorka tento směr, na rozdíl o většiny soudobých autorů. Stejně tak tomu bylo v případě náboženství. Babička Němcové věřila v Boha, ale většina její filozofie, kterou vnučce předala, byla spíše světská, prostá a založená na lidské dobrotě. Co však bylo autorce velmi blízké, byl aspekt sociální. Díky silnému sociálnímu citění, vlastnímu zájmu a zkušenostem, kladla autorka důraz na sociální rovinu ve společnosti. Tuto její vlastnost ještě utvrdila

⁴¹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 45 – 48.

⁴² Tamtéž.

situace mezi roky 1847 – 1848, kdy Domažlicku hrozil hladomor a s ním i cholera. Spisovatelka velmi cítila s chudými lidmi. Sledovala tuto situaci v souvislosti s politickým děním. V roce 1848 došlo ke zřízení konstituce, lidu se však nevedlo lépe. Nesouhlasný názor autorka vyjádřila ve svém článku *Selská politika*, který také zaslala do redakce České včely. Vrcholem spisovatelčiny kritiky se stala povídka v *Zámku a podzámčí*, kde autorka vykresluje rozdíly mezi bohatými a chudými.⁴³

Božena Němcová se dozvěděla, že v duchu jejích úvah, také existují různé světové teorie socialismu a komunismu. Velmi ji zajímalo, jakým způsobem tyto ideologie zpracovávají otázku sociální nerovnosti a chudoby, požádala tedy *Matouše Klácela* o objasnění těchto tezí, již dříve autorku zaujaly jeho myšlenky. V roce 1848 vydal Klácel své vysvětlující práce adresované Němcové i knižně s názvem *Listy přítele přítelkyni o původu socialismu a komunismu*. Přestože znalosti Klácela v tomto ohledu nebyly hluboké, především co se světového dění týče, jelikož ve stejném roce jako *Listy* vyšel i *Marxův Komunistický manifest*, o kterém Klácel nemá ponětí, dala Božena Němcová v součinnosti s autorem *Listů* popud k projednávání těchto témat také v Čechách. S tímto zájmem o socialismus a komunismus můžeme Němcovou opět porovnat s G. Sandovou, která měla k těmto sociálním teoriím také velmi blízko.⁴⁴

Pod vlivem všech těchto událostí a okolností, které Boženě Němcové pomohly dozrát a profilovat se po spisovatelské stránce, byla autorka připravena pustit se do svého vrcholného díla, které od ní bylo dlouho očekáváno jako od přední české spisovatelky, která je schopná dát národu velké dílo. I zde si však autorka našla svůj vlastní způsob a nedala se ovlivnit koncepty, které autorce radili její přátelé. Dalo by se říci, že *Babička* a její námět byl ve spisovatelce uložen po celý život, záleželo především na vhodné době, kdy Němcová bude mít možnost převést dílo na papír. Jak bylo jejím zvykem, celým srdcem přilnula ke své tvorbě a svým osobitým stylem stvořila dílo, které se vyznačuje krásnou a jednoduchostí, přesto zachycuje i vážnost života a různých životních situací, které Němcová již dostatečně poznala ve svém sociálním bádání.⁴⁵

⁴³ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 51 - 63.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 64 - 71.

S tvorbou *Babičky* však spisovatelka postupovala volně. Nechtěla nic uspěchat. Aby dokázala vystavět dílo, tak jak zamýšlela, potřebovala spisovatelka dojít klidného období. Její život byl však převážně rušný, ve smyslu její touhy po stále nových odpovědích na množství otázek či hojnou korespondenci, kterou autorka udržovala. Nejlépe se Němcová kromě svých přátel cítila ve společnosti prostých a upřímných lidí. Naopak měšťanská společnost z Domažlicka i Prahy spisovatelku za její styky s chudými odsuzovala, nechápala vznešené a osvícené názory Němcové. V roce 1853 navíc zasáhla spisovatelku krutá rána, jelikož jí zemřel nejstarší syn Hynek na souchotiny, pro Němcovou to byla tolik zdrcující událost, že sama znovu upadla do nemoci, pro kterou byla její práce ještě více ztížena. Ve svém smutku se začala zaobírat plány na sepsání *Babičky*, ratibořické prostředí jí bylo velkou útěchou, jako již v životě mnohokrát. A tak v červnu roku 1854 dokončila Božena Němcová ve svém pražském bytě své nejúspěšnější dílo.⁴⁶

Pro dílo využila Němcová mnoho svých vzpomínek z raných let, proto se v knize setkáváme s líčením mnohých věcí do nejmenšího detailu. Tyto zdánlivě bezvýznamné prvky spisovatelka zasadila do textu, ze kterého vyzáruje harmonie a hluboká moudrost zkušené ženy. Filosofie provázející dílo patří jedině autorce, stejně tak uplatnila svou básnickou imaginaci. Chtěla vytvořit obraz vesnického života a zároveň se jí podařilo napsat knihu plnou životní moudrosti. Božena Němcová si v podstatě splnila sen prostřednictvím stránek *Babičky*. „*Nikdo z vás nevidí milé Ratibořice tak krásnými jako já! Vy vidíte v nich jen prosu skutečnosti, mně však zůstaly rájem.*“⁴⁷

Psaní *Babičky* Boženu Němcovou velmi povzbudilo a rozradostnilo. Probudilo v ní sebedůvěru a velkou chuť tvořit. Přestože vydání *Babičky* nebylo snadné. První snahy spisovatelky ztroskotaly odmítnutím. Až na druhý pokus v roce 1855 se *J. H. Pospíšil* uvolil dílo vydat, zároveň finanční odměna pro spisovatelku činila pouze 158 zlatých. Nic z těchto nepříjemností Němcovou nezastavilo, jako kdyby očekávala úspěch, který dílo získá. Ohlasy na *Babičku* byly skutečně výborné. Stalo se očekávanou útěchou v dobách politicky i společensky napjatých, podobně jako dříve tvorba *K. H. Borovského*. Díky *Babičce* se Božena Němcová dostala zpět do předních

⁴⁶ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 64 - 71.

⁴⁷ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 74.

literárních kruhů. K jejímu dílu se přiklonila skupina mladé básnické generace v čele s *J. V. Fričem*, kromě jeho osoby měla autorka možnost se scházet například i s *Janem Nerudou*, *Václavem Hálkem* či *Adolfem Heydukem*. Nové klima spisovatelku natolik těšilo, že ještě v roce 1855 uzavřela s nakladatelem smlouvu na své další dílo - román *Pohorská vesnice*.⁴⁸

Babičkou bylo naplno spuštěno nejproduktivnější spisovatelčino období. V následujících čtyřech letech vytvořila Němcová téměř veškerou svou tvorbu. Přestože byla Božena Němcová na vrcholu svých literárních sil a plná odhodlání k práci, žádné další dílo nepředčilo *Babičku*. *Babička* se stala jejím vrcholným kusem, jelikož, jak již bylo naznačeno, zosobňovalo autorčin život. Spisovatelka zřejmě chtěla ponechat kouzlo tomuto dílu a svou další tvorbou se nepokouší *Babičce* konkurovat. V dalších dílech vykresluje drobnější a užší obrázky. Všechny její knihy se však nesou v podobném duchu a stylu jako její nejúspěšnější kniha.⁴⁹

Podobně jako pokojný život v Ratibořicích líčí autorka prostředí ve třech následujících povídkách *Karla*, *Chýže pod horami* a *Divá Bára*. Tato díla jsou velice mistrně napsána podle uměleckých vizí autorky. Její spisovatelské schopnosti se neustále s další tvorbou rozvíjely. V *Karle* se Němcová inspirovala chodským prostředím, které jí rozhodně nebylo neznámé, stejně jako Slovensko, kam zasadila děj *Chýže pod horami*. Materiál k *Divé Báře* poté převzala z okolí Chvalkovic a vytvořila zde obrázek zajímavé čisté dívky sžitě s přírodou.⁵⁰

Nejméně vychází ze skutečného místa *Pohorská vesnice*, protože Březnický zámek, Slovensko a Chodsko spojila Němcová pouhou svou imaginací. Někdy je tomuto dílu vytýkána nápadná neživotnost. Nejzdařileji vylíčila spisovatelka postavy chodské, jelikož jí byly nejbližší. Naopak autorčina práce *V zámku a podzámčí*, byť silně sociálně tendenční a zidealizovaná, je jednou z nejživotnějších sociálních povídek díky stále základně, na které se povídka rozvíjí. Na pracích autorky je velice znát, zda popisuje jí známou situaci, či se snaží o celkovou fabulaci, při které se spisovatelčino

⁴⁸ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 109 – 110.

⁴⁹ Tamtéž, s. 110 – 111.

⁵⁰ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 111 – 113.

počinání jeví jako poněkud násilné, vytržené z kořenů, z nichž Němcová obvykle čerpá.⁵¹

Částečně do svých vzpomínek zpracovává cizí materiály i v povídkách *Chudí lidé*, *Dobrý člověk* a *Pan učitel*. Například v povídce *Chudí lidé* dokonale splývá skutečnost s uměleckou imaginací v těch částech díla, kde si je autorka jistá svými zkušenostmi. V opačném případě sklouzává spisovatelka k vykonstruovanosti a nucené morálce. Tato rozdvojenost může narušovat jednotu díla. Fakt, že Němcová nedokáže správně a věrohodně vystihnout situace, které neprožila, dokládá i její ranější povídka *Baruška* a poté právě dílo *Dobrý člověk*. Ve snaze zobrazit sociální bídu nebo nelehký úděl české služebné ve velkoměstě, zobrazuje autorka odstrašující až násilné scény, které mohou působit přehnaně. Naopak v povídce *Pan učitel* vykreslila Němcová vše věrně, jelikož zde zpracovává konkrétní jednoduchý motiv, pro spisovatelku srozumitelný. Přestože takovou školu ani pana učitele přímo nepoznala, živost povídky to nezasahuje.⁵²

„A tak bychom mohli i na jiných pracích Němcové ukazovati, jak hned docela jinak se přiblíží k životu, tvoří-li povídku z konkrétního prostředí lidového (-Rozárka-z prostředí domažlického), než ze světa jí buď docela cizího, nebo vůbec jen abstraktního (-Sestry-).“⁵³

Tento problém nám zároveň potvrzuje, jak významnou úlohu v autorčině tvorbě hrály Ratibořice a spisovatelčina vazba na její dětský kraj. Je tedy o to zajímavější, že se spisovatelka nepokusila napsat žádnou další povídku, která by jako *Babička* byla umístěna do známého ratibořického kraje, aby tak zajistila svému dílu mistrné provedení a úspěch. „*Pro ni však bylo již toto údolí se všemi svými lidmi a celým svým životem zobrazeno jednou provždy cele a dokonale v -Babičce-.*“⁵⁴

Sklonek spisovatelčina života byl velmi smutný. Kromě nemoci ji trápilo i nedostatečné hmotné zabezpečení, v neposlední řadě do jisté míry také duševní strádání. Přestože od doby vydání *Babičky* pilně pracovala a vytvořila mnoho povídek i pohádek, toužila zároveň po něčem novém a větším. Zdá se, že jí však nebylo dáno překonávat

⁵¹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 113 – 118.

⁵² NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 113 – 118.

⁵³ Tamtéž, s. 118.

⁵⁴ Tamtéž, s. 119.

úspěšná díla ještě mnohem úspěšnějšími pracemi. „*Němcová nebyla zrozena k tomu, aby dobývala světa za světem. [...] Ale tím bylo její poslání skončeno. Proto -Babička- jest jejím největším, ale také posledním dokonalým štěstím.*“⁵⁵

V roce 1859 navštívila Božena Němcová naposledy milé Ratibořice. Zřejmě si zde uvědomila, kolik se změnilo, a že radostná doba jejího života je pryč. Také se pokoušela o novou tvorbu motivovanou vlastním životem *Urozený a neurozený*, ta však zůstala nedokončena. Stejně tak uzavřela smlouvu s A. *Angustou* ohledně vydávání sebraných spisů, do kterých autorka zamýšlela vytvořit další nová díla, i tento počín však zůstal nakonec nezavršen. Jako úvodní dílo do svých spisů chtěla Němcová zařadit přepracované vydání *Babičky*. Dodatky, které do díla vepsala, ale knize spíše ublížily, jelikož postrádaly umělecký ráz původního díla. Proto v dnešní době pracujeme s verzí původního prvního vydání.⁵⁶

Úpravy svého díla autorka také nedokončila, značně se jí totiž přitížilo. Byla převezena manželem Němcem z Litomyšle do Prahy. Den před její smrtí přišly Němcové výtisky druhého vydání *Babičky*. Bohužel obsahovaly množství chyb a zpracování celé knihy nebylo kvalitní, což autorku jistě nepotěšilo. Dne 21. ledna 1862 v ranních hodinách Božena Němcová zemřela, pravděpodobnou příčinou byla, kromě celkového vyčerpání, zmiňovaná ženská nemoc.⁵⁷

Osobní dopis byl někdy interpretován jako ženský žánr. Byl doporučován ženám se spisovatelským nadáním, aby si tak prohloubily své schopnosti. Stejně jako G. Sandová napsala Božena Němcová velké množství dopisů, které byly zpřístupněny veřejnosti zhruba v době okolo první světové války. Po vydání se jimi inspirovaly emancipační snahy žen. Němcová byla velice společenská osoba a prostřednictvím korespondence se snažila zůstat v kontaktu se svou rodinou, přáteli, známými spisovateli i nakladateli. Na stránkách dopisů je uchováno přímé svědectví o spisovatelčině životě, zároveň mají i uměleckou hodnotu. Svou korespondenci si autorka schraňovala, až do té doby, než měla obavu z rodinného dohledu v případě intimní korespondence a pak především z policejního dohledu, v tomto případě svou korespondenci ničila. Kvůli politické aktivitě manželů Němcových podléhala řada

⁵⁵ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 124.

⁵⁶ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, s. 125 – 126.

⁵⁷ Tamtéž.

dopisů cenzuře, zejména manžel Němec byl za své politické aktivity několikrát perzekuován, což se samozřejmě odrazilo na finančním příjmu rodiny. Blízcí Boženy Němcové také uchovávali dopisy, které od spisovatelky přijímali, díky tomu tyto texty dokreslily a upřesnily mnoho z jejího života a vztahů s okolím.⁵⁸

Díky uchované korespondenci můžeme sledovat, jak se vyvíjelo jedno z největších přátelství, které Němcová pěstovala. S Johanou a Žofií sdílela spisovatelka důvěrný vztah vzájemné náklonnosti a svěřování. Postupem času však můžeme sledovat, jak se vztah těchto tří žen dynamicky proměňuje, až nakonec došlo k přerušení vzájemné vazby. Starší Johana Rottová se proměnila ve slibnou spisovatelku Karolínu Světlou, později i mladší Žofie přijímá jméno Sofie Podlipská. Mezi spisovatelkami rostla vzájemná konkurence, ne však pouze autorská.⁵⁹

Vztah, který Božena Němcová navázala s básníkem Nebeským v roce 1842 a který je literaturou nazýván jako intimní, byl zde již zmíněn. Dále se těšil autorčinou náklonností také doktor *V. B. Lambl*, kterého Boženě Němcové doporučil její ošetřující lékař. Lambl byl však zároveň blízkým přítelem sester Rottových, dokonce byl zamýšlen jako vhodný ženich pro Žofii. Je tedy pochopitelné, že blízký vztah, který vnikl mezi tímto mužem a Boženou Němcovou, nebyl rodinou dvou sester vítán, spíše naopak, napomohl ukončit přátelství tří žen. Zároveň je pro kompletnost nutné zmínit i posledního muže, se kterým se spisovatelka sblížila v roce 1851. Také s *J. Helceletem* vedla spisovatelka dlouhé rozhovory skrze korespondenci. Nelze se divit zájmu mužů o spisovatelku, jelikož kromě skutečné oduševnělosti oplývala Němcová krásnou tváří, což může dokázat jedno z nejslavnějších vyobrazení Boženy Němcové *J. Hellichem* z roku 1845.⁶⁰

⁵⁸ NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2003. Dopisy, deníky, dokumenty, s. 7 – 13.

⁵⁹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: příběhy--situace--obrazy*. Praha: Academia, 2007 s. 53 – 79.

⁶⁰ NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 391 s. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 807106162X1, s. 370 - 377.
JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: příběhy--situace--obrazy*. Praha: Academia, 2007, Dopisy, deníky, dokumenty, s. 53 – 79.

5. Ženské hrdinky v díle Boženy Němcové

5.1 Divá Bára

Děj jedné z nejslavnějších povídek Boženy Němcové se odehrává, jak v úvodu povídky autorka uvádí, v malé vesnici jménem Vestec. Na okraji této dědiny a zároveň na okraji tamní společnosti žije obecní pastýř Jakub se svou dcerou Bárou.

Přestože otec Báru neochvějně miluje a dcera k němu chová upřímnou úctu, neteší se Bára u ostatních obyvatel oblíbě, přestože k jejich odmítavému postoji nezavdává hrdinka pádného důvodu.

Bára byla již v dětství označena za dítě podsunuté rodičce polednicí, kvůli nedorozumění a úzkoprsé pověřivosti tamních žen, které takto nazvali malou Báru, jelikož její matka vařila v pravé poledne během šestinedělí. Toto počínání je u rodiček nepřípustné, proto matku potrestala polednice mdlobou a později nemocí, zároveň zaměnila narozené dítě za divé. Bářina matka zemřela vinou vleklé nemoci a veškerá výchova dítěte zůstala v rukou upřímného, leč málomluvného otce. Ten si více jak děvče přál vždy syna, což lze pokládat za možný popud k vytvoření charakterových rysů, které u hrdinky můžeme později pozorovat.

Již v patnácti letech byla Barbora mnohem silnější a urostlejší než ostatní děvčata. I mnozí chlapi se s ní báli měřit. *„Ta čest se musí tomu děvčeti dát, že jí není v obratnosti a síle málokterý chlapec roveň, děvče pak žádné. Kterápak by unesla tak plná vědra vody a ještě by si s nimi šla, jak by jí hráli. – a s dobyt看, kdo tak umí? – Kůň i býk, kráva i ovce, všecko ji to poslouchá, ona zmůže všecko.“*⁶¹ Němcová také vyzdvihuje hrdinčin nekonvenční zjev, upozorňuje na velké oči, výrazné rty a dlouhé tmavé vlasy. Kvůli Bářinu odlišnému vzhledu se jí vrstevníci posmívají, což hrdinka špatně nese a také pozbývá veškerého dobrého mínění o svém vzezření. Její city většinou zůstávají ostatním skryty, mnozí by tuto její jemnou stránku v Báře netušily, čímž jí ještě více ubližují. Později je na svou odlišnost naopak hrdá. Je povznesena nad pomluvy vesničanů, naopak s úsměvem hodnotí svou fyzickou zdatnost, nebojácnost a odvalu. Ve svém jednání prokazuje důvtip, až mnohdy vyvstane omezenost druhých napovrch. Například manželka kostelníka haní Bářin zevnějšek, přestože Bára vždy

⁶¹ NĚMCOVÁ, Božena. *Dobry člověk: Výbor z díla - svazek 1*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 128.

chodí čistě upravená. Takto Bára na pomluvy zareagovala: „*Onehdy jsem ale dostala zlost, poslala jsem jí zrcadlo, aby se dříve na svoji krásu podívala, nežli jiného hani.*“⁶² Přijdou jí malicherné strachy z bouřky či z nadpřirozených bytostí skrývajících se v lese a na hřbitově. Mnohé kousky, jimiž Bára prezentuje svou odvahu (nebojí se vody, protože umí plavat, nebo noční cesty přes hřbitov) ještě umocňují odsuzující soudy ohledně děvčete.

Jen několik lidí ve vesnici má Báru upřímně v lásce, díky čemuž mohou tito lidé odhalit kladné vlastnosti hlavní hrdinky. Bářinými přáteli jsou syn kostelníka Jozífek a neteř pana faráře Elška. Jozef je neduživý a bojácný chlapec, kterého Bára hrdinně brání před útoky silnějších, za což Jozífek Báru vděčně miluje. Zvláštní náklonnost můžeme sledovat mezi dvěma děvčaty Bárou a Elškou. Dívky si nejsou společensky rovné a jejich přátelství je vystaveno mnohé kritice, zvláště po příjezdu dospělé slečny Elšky z Prahy, kde byla farářova neteř na převýchově. Bára má Elšku velice ráda, má s ní důvěrný vztah, uctívá ji a je k ní vždy upřímná. Elška naopak vidí Bářinu čistotu srdce, oddanost dobrým lidem a moudrý životní nadhled. Těší se z Bářiny duchaplnosti a podporuje ji v jejím dobrém úsudku. Není však v této oblasti dostatečně silná, aby Báře pomohla zbavit se přízviska *divá Bára*, naopak mnohem větší morální silou se vyznačuje hlavní hrdinka, jelikož je schopna jednání i na úkor vlastního prospěchu.

Díky citlivému líčení autorky díla čtenář ví, že Bára je postavou ryzí a veskrze kladnou, soucítí tedy s hrdinkou, když jsou její dobré vlastnosti hrubě opomíjeny dalšími postavami díla, stejně tak, když je Bára vysmívána a nespravedlivě odsuzována. „*Nemíníme hledat v titulní postavě Divé Báry žádný autoportrét B. Němcové, čteme tam ovšem přitakání hrdé nebojácnosti a osvobozenému jednání ženského subjektu, byť provokuje „spořádané“.*“⁶³

Po návratu Elšky z Prahy se Báře svěří se svou láskou k mladému doktorovi z hlavního města. Jejich sňatku však doma Elšce brání. Bára se svou přítelkyní velice soucítí. Zároveň můžeme sledovat, že po dobu odloučení přítelkyň, obě dívky značně dospěly. Elška vlivem pobytu v Praze a poměry zde panujícími, dorostla ve slečnu. Více

⁶² NĚMCOVÁ, Božena. *Dobry člověk: Výbor z díla - svazek 1*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 134.

⁶³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: příběhy--situace--obrazy*. Praha: Academia, 2007, *Dopisy, deníky, dokumenty*, s. 246.

vnímá svou ženskost a rozmýšlí svou situaci svobodné mladé dívky. Je uvědomělejší a nakloněná mužskému zájmu. Přináší pohled emancipované ženy, která si více uvědomuje, co chce a nepřeje se podvolit vlivu ostatních v otázce manželství, je-li jí tento vliv nemilý. Naproti tomu Bára si připadá v porovnání s Elškou neznalá světa. Nepřikládá svému dospívání takový význam, nebo spíše jí pokora nedovoluje toužit po splnění snů. „*Kterak to mluvíte, Elško, on si na mne nikdy nepomyslí, dokonce aby si mne chtěl vzít - to jsou samé marné sny a řeči – zapomeňte to.*“⁶⁴

Svou oddanost a dobrotu prokáže Bára ve chvíli, kdy se přestrojí za strašidlo a vyděsí celou vesnici a především zlého a nechtěného nápadníka přítelkyně Elšky. Za tento čin je rozezleným davem hnána před soud a je jí vyměřen trest, kterého se většina obyvatel, byť přejí opovážlivé a prudké Báře lekci, léká. Bára má strávit noc sama v kostnici. Bára hrdě a trpitelsky nese své odsouzení, chce doložit, že jednala podle svého nejlepšího svědomí. Její velkou útěchou je, že otec Jakub bude moci nadále zastávat místo obecního pastevce. Nesnesla by, aby za ní otec pykal.

Přestože se v kostnici nijak zvlášť nebojí, smutní nad situací, ve které se nachází, při pohledu na hrob své matky. „*Bára dívala se na hrob matčin, připomínala si osamělé mládí, nenávist a opovrhování lidí a poprvé cítila všeho toho tíži, poprvé přišla jí myšlénka: kýž tu, matko, vedle tebe ležím!*“⁶⁵ Její velkou odměnou a zároveň vysvobození je však nečekaná záchrana ze strany myslivce. Tato postava se několikrát objevuje v ději, jednou ji Bára zachrání před zuřivým býkem, většinou je tichým pozorovatelem. Z náznaků víme, že mladý myslivec upoutává Bářinu pozornost, ve své skromnosti se však kontaktu s ním děvče vyhýbá. Autorka ocenila skvělý charakter Báry ve chvíli, kdy jí přisoudila myslivce za manžela k velkému údivu obyvatel vesnice, spolu s vidinou šťastného života v lese, daleko od závistivých pohledů. V lesní hájovně doposud žili výjimeční lidé ve smyslu nedosahujícího vlivu vesnice. K nim se přidá Bára, od začátku výjimečná svým charakterem, v pravdě divoká, ale v dobrém slova smyslu.

⁶⁴ NĚMCOVÁ, Božena. *Dobry člověk: Výbor z díla - svazek 1*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 146.

⁶⁵ NĚMCOVÁ, Božena. *Dobry člověk: Výbor z díla - svazek 1*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 154.

Autorka idylickým způsobem uzavírá osudy většiny postav. Elška se stane ženou milovaného doktora, navíc s laskavým peněžním příspěvkem pražské tetičky. Bára se usmíří se všemi obyvateli Vestce, dokonce i s nepřející kostelníkovou. V podobě věnce, který hodila dle tradice Bára do vody a který nyní visí nad postelí myslivce, se potvrzuje vliv folklorních tradic, které autorka v díle vyobrazuje, ve spěti s osudem. „*a na koho jsi myslela, kdyžs ho do vody házela?*“⁶⁶ Báře byla předurčena odměna a kompenzace křivd, které se jí nespravedlivě udály.

5.2 Baruška

V této povídce se Božena Němcová pokouší o srovnání obrazu venkovského života s životem ve městě. Již v úvodu autorka předkládá varování mladým dívkám, touží-li po sbírání zkušeností ve světě, aby se vyvarovali nebezpečným svodům velkých měst. Prostředí vesnice je v díle líčeno jako spořádané a počestné, kdežto město je místem rozmařilým s pokleslými hodnotami. Na toto tvrzení je možno pohlížet jako na příliš vyhocené až přehnané. Nejspíš však spisovatelka pocítovala nutnost se takto vyjádřit a možná záměrně kontrasty obou míst zvýraznila v reakci na sociální a společenskou situaci a vlastní zkušenosti, zvláště přihlédneme-li k faktu, že Němcová tíhla k hodnotám prostého lidu, venkovanů v ratibořickém ražení nejvíce, a těžce nesla odmítavý postoj a pomluvy měšťanských kruhů.

Baruška je dcera statkáře Bartoše, matku již nemá. Patří ve vesnici k jedné z nejlepších partií a těší se vysokému zájmu ze strany místních chlapců. Baruška je si svých mnohých kvalit vědoma, přesto si zachovává pokoru a střízlivý nadhled na sebe sama. Naopak otec je na dceru Báru velice pyšný a chová se až vychloubačně. V tomto momentu autorka formou pořekadla předesílá: „*pýcha předchází pád*“, z čehož může čtenář usuzovat na nevyhnutelnost a osudovost dalšího vývoje příběhu.

Baruška je charakterizována jako krásné děvče krev a mlíko. *[...] u něhož marně celodenní jetí, slunce, vítr a prach, u něhož marně kroj a šátek přes hlavu snažil se zatajit, že jest velmi hezké.*⁶⁷ Opět si můžeme povšimnout, že Němcová obdařila Barušku atributy krásy, které jsou u autorky typické a můžeme se s nimi setkat i u *Divé*

⁶⁶NĚMCOVÁ, Božena. *Dobrý člověk: Výbor z díla - svazek 1*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 158.

⁶⁷NĚMCOVÁ, Božena. *Dobrý člověk: Výbor z díla - svazek 1*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 69.

Báry, totiž Baruška má výrazné tmavé oči a krásné dlouhé černé vlasy. Dále hrdinka oplývá samými dobrými vlastnostmi. Je milá a krotká, zároveň je jí vlastní silná povaha vybavená zdravým sebevědomím, jiskrností, výmluvností. Jeví se jako zajímavé děvče, trochu tajemné. Zároveň lze u ní tušit důvtip a moudrost. „*Baruška dobře těm věcem rozuměla, Baruška vůbec byla děvče velmi důvtipné, a abychom to již napřed řekli, bylo to děvče o mnoho vzdělanější, nežli je mnoho nafintěných slečinek ve městách.*“⁶⁸ Přestože je Baruška díky otci hmotně zabezpečená, nebrání se práci a rovnému jednání s ostatními.

Je zvyklá žít v pospolitosti obyvatel vesnice. Poté, co jí otec domluví roční službu ve městě, má Baruška obavu z osamocení a stesku po domově. Zde autorka naráží na otázku *domáci nemoci*, kterou se ve svých pracích zabývala. Zároveň se Baruška těší na nové zkušenosti. Vidí v životě ve městě příležitost k využití všech svých schopností a znalostí, které nemůže ve vesnickém prostředí plně rozvinout.

Po příjezdu do města Baruška zjišťuje, nakolik odlišní jsou tamní lidé od známých z domoviny. Barušce se zdá, že všichni obyvatelé k ní přistupují s postranními úmysly, muži mají svůdcovské myšlenky, každý neznámé děvče hodnotí a mnozí se vysmívají její přímosti a prostému chování. Baruška je zděšena poměrům, které panují ve městě. Leká ji život služek, jak ho vedou, jejich řeči o nadřízených či o mužích se zdají jakoby z jiného světa. Baruščina plachost, uzardění a zdrženlivost je vysmívána a uvrhá děvče na samý okraj zdejší společnosti. Baruška prožívá hluboké neporozumění a osamocení. Zároveň je hrdá a pobízí sama sebe k výdrži, aby sobě i obyvatelům rodné vesnice dokázala, jak pevná dokáže být.

Jako lék na osamělost doporučí Barušce děvče, původem z její domoviny, milou známou. Přestože hrdinku nejprve děsí navazování kontaktu s městskými mladíky čpícími čtveráctvím a pochybnými úmysly, sblíží se posléze Baruška s malířem Vojtěchem Lesenským. S tímto mladíkem se hrdinka od svého příjezdu střetává několikrát, je patrné, že Vojtěch má o Barušku velký zájem. Jedná se však o chlapce nestálého a lehkomyšlného, není povahově zlý, ale jedná ve jménu zažitých poměrů, zatím nenarazil na situaci, která by ho donutila zamýšlet se nad svým jednáním. V duchu této charakteristiky Vojtěch úmyslně zavede Barušku do pochybné vinárny, je

⁶⁸ NĚMCOVÁ, Božena. *Dobry člověk: Výbor z díla - svazek 1*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 68.

si plně vědom, že místní pokoje jsou pověstné schůzkami všemožných pánů s lehkými děvčaty. Na nevěstky jsou často pořádány zátahy policií a Baruška je tak vystavena nebezpečnému zmatení identity a pošpinění průzračné pověsti.

Baruščina čistota duše a obdivuhodný intelekt udělají na Vojtěcha velký dojem, dokonce ho přimějí k jistému charakternímu probuzení. Ve chvíli, kdy je Baruška neprávem zatčena a odvedena do vězení s ostatními nevěstkami, jedná Vojtěch Lesenský přímo rytířský, snaží se Barušku zachránit a sám je zatčen za napadení strážného.

Ve vězení se Baruška dozvídá hrůzné příběhy od nevěstek. Každé děvče bylo původně počestné a vypravilo se do města na zkušenou, panující poměry je však uvrhly do bídy a dohnali až k naprosté ztrátě sebe sama a k nečistému povolání. Nevěstky Barušce garantují, že ztráta dobré pověsti je definitivní. Baruška poznává ve vyprávění rysy své vlastní existence a zmocňuje se jí beznadějí. Po hrdinčině propuštění se jí nedostává úlevy, přestože soudce uznal její nevinu, cítí se pošpiněna v očích svého okolí. Nemůže zpět do služby, ani k otci domů. Nedokáže pochopit ani jednání Vojtěcha, přitom on ji do tohoto svízelného stavu uvedl. Nejvíce si vyčítá svou neuváženost a důvěřivost. Hrdinka tuto situaci vyhodnotí jako bezvýchodnou a rozhodne se pro spáchání sebevraždy skokem do řeky. Tento zoufalý čin není Němcovou líčen jako slabost, spíše naopak je projevem silného morálního citění hrdinky a snahou ukončit nepřijatelnou situaci.

Hrdinky Boženy Němcové jsou statečné a důvtipné, jako je tomu u *Divé Báry* i *Barušky*, ale přesto podléhají špatným úmyslům lidí, kterým nedokáží zcela čelit. Často by k přemožení zla museli použít nečistých prostředků, to jim však nedovoluje jejich ryzí charakter a pokora. Němcová však odměňuje dobrotu hlavních hrdinek a tím nastoluje spravedlivý řád, který proklamuje ve svých dílech. Ženským hrdinkám vkládá na cestu k záchraně šlechetné osoby. Tito dobří lidé pomohou hrdinkám vymanit se ze situace a dojít zasloužené odměny. V případě *Divé Báry* je dobrým člověkem myslivec, který se stane jejím hodným manželem, Barušce autorka posílá dobrodínku chudých vdovu Milinskou a samotného Vojtěcha Lesenského, coby napraveného a probuzeného snoubence, v případě povídky *Rozárka*, je hrdinka odměněna věčným pokojem a lepším místem ve smyslu nadpozemského života.

Baruška je zachráněna z řeky a dostává se do péče hodné dobrodinky Milinské, zde se pomalu zotavuje. Milinská je hrdinčinou velkou oporou, dodává jí odvahy a pomáhá Barušce znovu získat ztracené sebevědomí. Vojtěch píše Barušce dopisy z vězení, žádá jí o odpuštění a nabízí jí sňatek, aby tak odčinil příkoří a obnovil její pošramocenou pověst. Navíc Vojtěch vyznává hlavní hrdince lásku a vzdává hold jejím bezchybným kvalitám. Baruška se v tomto ohledu podceňuje, nemůže uvěřit, že by si ji Vojtěch chtěl opravdu vzít z lásky. Má však malíře skutečně ráda, již dávno mu odpustila a soucítí s jeho útrapami ve vězení. Rozvíjí se mezi nimi každodenní korespondence, zde hrdinka mimo jiné popisuje dva odlišné světy, město a vesnici, kde jsou je jednání a věci, pro Barušku běžné, pokládány za neslušné a naopak. „*Jestli ale vskutku myslíte, že Vás můžu učinit šťastného, tedy řeknu s upřímným a vroucím citem: chci být Tvá B.*“⁶⁹ Hrdinka, stejně jako například Bára v *Divé Báře*, není hybatelem situace, iniciativu přenechává spíše muži a vyčkává, jak se Vojtěch rozhodne, přestože má jasnou představu o svých pocitech a přáních. Baruška si stále zachovává svou zdrženlivost stejně jako přímé a prosté jednání. Má zároveň obavu, aby byla dostatečně vzdělaná a oduševnělá partnerka. Vojtěch ji však uklidňuje a nabízí pomocnou ruku. „*Omlouváš se, že píšeš neuměle, prostě, a Tvé písmo je jako Tvé oko krystalové, skrze něž vidět jako skrze hladinu vodní, až na dno srdce Tvého, kde leží také poklady jako tam – láska, věrnost, něžnost, hluboký cit pro všecko krásné a dobré. Já dobydu těch pokladů, vytřím to zlato a vyleštím ty drahé kameny, a Ty budeš moji chloubou, jako nyní už jsi mou blažeností.*“⁷⁰ Po svatbě odjeli manželé do Říma, zde se Baruška mnohé naučila a stala se „*okrasou těch nejvznešenějších společností*“.⁷¹ Zároveň si zachovala ryzí a prosté chování. Autorka uzavírá dílo ve stylu idylického konce. Hrdinka ponouká mnohé paničky, aby se chovali blahosklonně a bez povyšování ke své čeládce, důležitost jednání potvrzuje Baruška vlastními zkušenostmi.

5.3 Rozárka

Hlavní hrdinkou této povídky je Rozárka Smilovic. Jedná se o chudou pletačku punčoch. Rozárka příliš nevyniká svým zevnějškem, protože je hrbatá a celkově

⁶⁹ NĚMCOVÁ, Božena. *Dobry člověk: Výbor z díla - svazek 1*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 104.

⁷⁰ Tamtéž, s. 108.

⁷¹ Tamtéž, s. 111.

nedužívá. Má však hezký obličej a nádherné černé vlasy. Právě vlasy vnímá Rozárka jako svou jedinou světskou radost, není však marnivá, věří, že tyto vlasy jí nadělil Bůh. Rozárka žije pouze s matkou a slepým bratrem. Přestože k ní nebyl osud milostivý, hrdinka je schopna soucítit s ostatními a nad své vlastní potřeby staví přednostně své okolí. Její dobré vlastnosti poznává čtenář prostřednictvím hodné ševcovské rodiny a také skrze vypravěčku povídky, za kterou je možno cítit přímo autorku. Právě vypravěčka je svědkyní strastiplného života Rozárky a nejvíce oceňuje její charakter doprovázený pokorným trpělivostí. Rozárka si na svůj život nestěžuje, pokorně přijímá osud a přes všechny útrapy stále cítí naději, nejvíce živenou vírou v Boha, jeho úmyslům plně důvěřuje. V hluboké pokoře má Rozárka sklony k podceňování svých kvalit a k sebekritičnosti. Čtenář však ví, že u Rozárky je třeba si cenit její přátelskosti, přímosti a střízlivosti. Hrdinka je jedinečnou dívkou, jelikož navzdory podmínkám, ze kterých pochází, překvapuje svou duchaplností, moudrostí nekorespondující s jejím věkem a životním nadhledem. Rozárka prokazuje jakousi znalost světa, dovede pozitivně působit na své okolí, jak tomu dokládá situace v díle, kdy díky Rozárčině nenápadné intervenci přestane Antonín hrát hazard. Hrdinka také oplývá bohatou obrazotvorností, představivostí a jazykovým citem, dovede vykládat dětem vlastní pohádky, což můžeme vykládat, jako autorčinu snahu poukázat na tento folklorní žánr, který v sobě skrývá hlubokou odvážnou moudrost, přesně tu postava Rozárky zosobňuje.

Vlivem všech těchto aspektů hrdinčiny povahy vzbuzuje Rozárka nejen ve vypravěčce obdiv a úctu. Ubohý osud mladé dívky podněcuje lítost nad bezprávím panujícím ve světě. Rozárka si je vědoma, že brzy zemře, dokonce těší své blízké, co jsou tímto faktem zdrceni, což poukazuje na sílu dívčiny osobnosti. Jakousi pomyslnou nejvyšší příčkou strastiplného života hrdinky je moment, kdy Rozárka přináší nejvyšší oběť v podobě ostříhání a prodání vlastních vlasů, aby zabezpečila matku a bratra. Fakt, že se vzdala své jediné chlouby je příznakem hrdinčiny blížící se smrti – vlasy již nebude více potřebovat.

Jak již bylo mnohokrát zmíněno, Božena Němcová dodržuje ve svých povídkách jistý postup, tedy své kladné postavy oceňuje za jejich nezdolnou sílu a dobré vlastnosti. „Škoda že je na světě tak málo srdcí tobě podobných⁷²!“ Rozárčinu hlavu zdobí autorka

⁷² NĚMCOVÁ, Božena. *Dobry člověk: Výbor z díla - svazek 1*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 57.

pomyslnou gloriolou a skládá příslib lepšího života, který hrdinku zaslouženě čeká. „[...] modlete se a přejte mi nebe, - já již po něm toužím dávno. Pánbůh je milostiv! On bude s vámi. Jak to nebude trvati dlouho a uvidíme se zase všickni!“⁷³

Závěrem je třeba zmínit výrazně romantizované pasáže, které jsou v této povídce nápadné. Předem již samotné trpitelství hlavní hrdinky a statečné nesení údělu je romantickým postavám vlastní. Tak jako u mnohých autorčiných hrdinek jsou dívky nositelkami jedinečnosti až izolovanosti od svého okolí. Již od malička se Rozárka vyrovnává s nepřízní osudu, churaví, prožívá smrt v rodině a chudobu, navzdory tomu je nositelkou i takových vlastností, jako je učenost a moudrost. Hlavní hrdinka v jisté části povídky odhaluje vypravěčce rodinné tajemství. Odkrývá svůj urozený původ. Samotná seance je ještě peprnější, když se dozvídáme, že hrdinčin dědeček se vzdal šlechtického titulu ve jménu spravedlnosti a rovnosti – autorka se zde nemohla ubránit příznačné idealizaci. Z kontextu také lze odhadnout, jak velkou náklonnost chová Rozárka k Antonínovi, jejich poslední setkání čtenář sleduje ve scéně, kdy hlavní hrdinka umírá. Zde však autorka zachovala realističtější a střízlivější cestu situace, nezabíhala do vypjatých milostných vyznání, jak by bylo možné očekávat v ryze romantickém díle. „Ústa Rozárčina chtěla promluvit, chtěla se usmáti, ale nemohla již. Oči jen patřily na něho dlouhou chvíli – a přes líce přelétl ještě červánek.“⁷⁴

5.4 Chýže pod horami

Podtitulem povídky je *Obrázek ze Slovenska*. Hlavním záměrem Boženy Němcové je v povídce předložit čtenáři obraz života na slovenských horách. Autorka využívá postavu mladého studenta Bohuše Sokola. Ten cestuje ze Slovenska do rodných Čech a cestou využije pohostinnosti na statku rodiny Medvedů. Starému gazdovi, který je hlavou celé rodiny, se Bohuš velmi zamlouvá, umožní mu tedy poznat život na statku a salaši a zúčastnit se tak i oslav svátku Pálení Jana.

V povídce je líčen každodenní kolorit statkářů, autorka se věnuje i detailům jako je oděv, strava nebo slovenské názvy potřeb ke schraňování a zpracování mléka. Je zde zobrazena rodinná soudružnost několika generací. To vše je zastřešeno slovenskými

⁷³ NĚMCOVÁ, Božena. *Dobry člověk: Výbor z díla - svazek 1*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 56.

⁷⁴ NĚMCOVÁ, Božena. *Dobry člověk: Výbor z díla - svazek 1*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 56.

pověstmi, tradicemi a mnohými zvyky. Právě zvyky a tradice jsou skrze Bohušovi oči popisovány s upřímným obdivem a nadšením, za kterým můžeme cítit okouzlení autorky, která cesty na Slovensko za účelem poznávání několikrát podnikla. Díky spisovatelčině pobytu na Slovensku získala Božena Němcová široké znalosti slovenského jazyka i folkloru a své poznatky zúročila ve svých povídkách jako je *Chýže pod horami*. Zvyky spjaté s Pálením Jana jsou v povídce podrobně líčeny, zároveň autorka předestírá, jak je si celé venkovské obyvatelstvo blízké, především díky dodržování společných tradic. Bohuš rodině vydává svědectví o tom, že v Čechách se mnohé zvyky vytrácí, srovná-li svou zemi se Slovenskem. Autorka měla v oblibě kultury obou národů a snažila se přispět k jejich sblížení například právě svou tvorbou zahrnující například slovenské báchorky.

Vzhledem k autorčině zájmu o život na Slovensku, Chodsku a život na vesnici obecně patří povídky s touto tematikou k nejrealističtějším dílům Boženy Němcové. Dovedla zúročit své poznatky a vybudovat věrohodné charaktery postav, stejně tak vyobrazit příslušné prostředí. Právě v povídkách *Chýže pod horami* a *Pohorská vesnice* je nejvíce kladen důraz na sociální prostředí a život místních obyvatel s realitě odpovídajícím základem.

Kvůli častému popisu, kterému se povídka věnuje, je vlastní příběh poněkud upozaděn. Přesto se rozvíjí milostná linka mezi Bohušem a gazdovou neteří Květuškou. Květuška je sirotek a žije v rodině svého strýčka. Je mladá a pohledná. Přestože se těší náklonnosti místních, žádný hoch se ji neodvažuje škádlit, protože ví, jak dobrá partie Katuška je. Zalíbení mezi Bohušem a Katuškou je vzájemné, ale Bohuš si není jistý, jak by se měl dívce dvořit, je si vědom, že se nejedená o „městskou slečinku“. Postava Katušky je veselá, jiskrná a živá. Zároveň oplývá jako mnohé autorčiny hrdinky důvtipností a intelektem. Je to pracovitá a pokorná děvče, ctí svou rodinu a tradice. Prokazuje Bohušovi svou náklonnost, dokonce se od něj nechá navzdory ostychu a vlastní skromnosti namalovat. Při Bohušově odjezdu je Katuška velice smutná. V sadu se však se svým milým nakonec smluví na zasnoubení. Rok a půl Katuška věrně čeká na svého snoubence, ten si pro ni jede již jako vystudovaný a bohatý právník. České slečny truchlí nad ztrátou dobré partie, kterou v Bohušovi viděli, zároveň by rády mladou Katušku pomluvily, ta ovšem otupuje všechny zlé řeči svou ušlechtilostí, krásou a bohatým věnem, o kterém se v českých kruzích proslýchá. „<A kde, pane doktore, jste přítele svého nechal?> <V novém jeho domově, - kde s mladou svou krásnou

paničkou se ubytoval.> – <S krásnou?> <Ano, paní moje, s krásnou, ušlechtilou, bohatého kmeta vnučkou, [...]“⁷⁵ Němcová v povídce proti sobě staví dva odlišné světy. Zobrazuje prostředí pražských vyšších kruhů, kde především v případě mladých slečen panuje namyšlenost, omezenost a předsudky vůči slovenskému venkovu. Naopak poctivý venkované v čele s Katuškou představují ryzí zdravé vztahy mezi lidmi a dobré vlastnosti, které dokáží odolat pomluvám. Němcová v tomto případě opět vychází ze své zkušenosti, zná měšťanské poměry a vybírá si v duchu ratibořického odkazu stranu prostého lidu. Tato povídka by se dala označit za zobrazení idyly očima Boženy Němcové.

V závěru povídky autorka odhaluje romanticky motivovanou pravdu o nešťastné smrti Katuščina otce. Ten byl zastřelen při honu zbloudilou střelou z pušky Bohušova slovenského příbuzného. Tato zpráva ale nemá v povídce závažný dopad. Možná autorka zamýšlela vyřešit tento fakt v duchu milenecké lásky, která vše překoná.

5.5 V zámku a podzámčí

V povídce *V zámku a podzámčí* zobrazuje autorka dvě odlišné sféry společnosti a jejich sociální nerovnost. Na jedné straně stojí obyvatelé zámku a bohatí měšťané, na straně druhé pak poddaní a chudí lidé. Božena Němcová zastávala mnohé pokrokové názory včetně osvícené představy nového uspořádání společnosti. F. M. Klácel ji seznámil s utopistickým socialismem. Myšlenky této ideologie spisovatelka nejvíce vložila do povídky *V zámku a podzámčí*. Zároveň se autorka zaměřila na podrobné vykreslení jednotlivých postav povídky, uplatňuje realistický postup, který dodává textu na hodnověrnosti - například v dialozích mezi prostými dělnicemi. V jejich vyprávění se odráží život a těžký úděl chudých.

Obyvatele zámku zastupuje postava paní Skočdopolové, na straně chudých je pak vyobrazen nuzný život vdovy Karáskové. Paní Kateřina Skočdopolová není skutečně urozená, svůj titul si koupí za peníze poddajného manžela. Pomocí majetku si paní chce získat obdiv a úctu, snaží se vyrovnat šlechtě tím, že ji napodobuje. Ukázkou takového chování je psíček Joli. Pes byl pořízen z rozmaru paní, zároveň je Joli

⁷⁵ NĚMCOVÁ, Božena. *V zámku a podzámčí, Chýže pod horami*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965, s. 151.

zosobněním absurdity, jelikož je zahrnut přemrštěnou péčí, a vytváří tak protipól k zacházení s chudými. Paní Skočdopolová je povrchní žena, zaslepená sama sebou a svým snem. Lehce mění názory, nechává se ovlivnit míněním druhých. Tato zaslepenost v ní potlačuje skutečné lidské vlastnosti a její osobnost celkově, zároveň z ní dělá snadný terč pro vychytralé vtíravé příživníky. Takovým příživníkem je v díle „mamzel“ Sára. Služka využívá paní Skočdopolovou, považuje ji za hloupou na to, aby odhalila její pletichaření ve vlastní prospěch. „*Což je platno, - paní vládne pánem a paní zase vládne mamzel a pes.*“⁷⁶ Opakem Sárky je mladá služebná Klárka. Klárčiny kvality však paní zpočátku nevidí, jelikož je manipulována nepřátelskou Sárkou.

Jednou z trpitelek z řad chudých, potažmo obětí krutého utlačování panstvem, je vdova Karásková. Vyčerpáním a hladem nejprve umírá její mladší syn, poté i sama Karásková, po sobě zanechává pouze staršího syna Vojtěcha, po smrti matky bezprizorního sirotka. Vdova Karásková byla silná a hodná žena. Jako děvče oplývala krásou – děvče čiperné, krev a mlíko. Když se její rodině ještě dobře vedlo, pomohla každému, kdo potřeboval. Přišla ovšem nepřízní osudu o manžela a propadla se až na dno společenského řebříčku. Jelikož panstvo nešetřně potlačuje pouze neblahé důsledky nikoli příčiny úpadku a problémy podzámčí, není v moci solidárních chudých vdov s dětmi pomoci. „*Mají strach o svou kůži. K čemu by nám ale pomáhali, dokud ještě hladem nemřeme, potom bude dost času, [...]*“⁷⁷ Karásková si navzdory všem útrapám zachovává mírné vystupování, pokorně snáší svůj osud a jedná něžně se svými dětmi. Pro své chlapce by položila život, upřednostňuje je před sebou samotnou, přestože sama je již zcela vyžilá. S vděkem přijímá pomoc v podobě almužny od nápomocných, přestože se za žebrání stydí. Nikdy by však nepřekročila zákon, aby nešla špatným příkladem synům. Vojtěcha učí pokoře a vděčnosti, ten pak zdědil po své matce houževnatost a důvtip. Jelikož byl své matce oporou, předčasně dospěl. S tímto odkazem zanechává Karásková Vojtu samotného na světě.

⁷⁶ NĚMCOVÁ, Božena. *V zámku a podzámčí, Chýže pod horami*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965, s. 15.

⁷⁷ NĚMCOVÁ, Božena. *V zámku a podzámčí, Chýže pod horami*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965, s. 24.

Vojta se později dostává do společnosti krejčího Sýkory a seznamuje se i s doktorem. Tito muži zastupují onu osvícenou inteligenci, jim autorka vložila své společenské názory. Vojta slouží u paní Skočdopolové na zámku, má tedy možnost pozorovat procitnutí paní z jakéhosi bludu. Vlivem odhalení pravých záměrů vypočítavé Sáry a uzdravením z následné nemoci se charakter paní Skočdopolové značně promění. „Ale byla tichá a trpělivá, jako nikdy dříve, a se vším byla spokojena, co ji Klárka udělala, [...] Když Vojtěch s psíkem náhodou se jí trefil, hrála s ním, ale to hejčkáni a mazláni jako dříve přestalo. – K pánu byla srdečnější, a když ji jmenoval Kateřino, neřekla nic, ba zdálo se, jako by jí to bylo milejší než paní.“⁷⁸ Poznává, že až do této chvíle byla v zajetí pozlátka a přetvářky. Odhaluje pravý smysl svého života a skutečně cenné hodnoty. Paní Skočdopolová nalézá pokoru a úctu k dobrým vlastnostem svého okolí. Přestává lpět na malichernostech, obnovuje své pochroumané vztahy, jak s manželem, tak se svými poddanými. Stává se z ní paní vnímavá k potřebám podzámčí. Následuje svůj rozum a vlastní úsudek, stejně jako dobře míněné rady doktora.

V tomto ideologickém duchu uzavírá Němcová povídku *V zámku a podzámčí*. Usmíruje popisovaný rozpor pomocí metod, se kterými sama souhlasí a které pokládá za správné. Paní Skočdopolová prozře a zasadí se o změnu nastavení společenských podmínek. Začne budovat systém nemocnic, zaměřuje se na důležitost vzdělání a spravedlnosti v celé společnosti.

⁷⁸ NĚMCOVÁ, Božena. *V zámku a podzámčí, Chýže pod horami*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965, s. 93.

6. Ženské hrdinky v díle G. Sandové

6.1 Consuela

Již z přebalu knihy je možné se dozvědět, že se jedná o rozsáhlý román příklánějící se ke křesťanskému a utopickému socialismu, zahrnuje také mimo jiné téma feminismu.⁷⁹

Hlavní hrdinkou tohoto románu je Consuela, mladé osiřelé děvče. Jako dítě se svou matkou putovala mnohými zeměmi spolu s kočovnými cikány, přestože sama cikánkou není, někteří protagonisté ji tak hanlivě nazývají. Způsob výchovy však ovlivnil Consuelin charakter, jelikož sdílí například cikánskou touhu po svobodě a plném životě. „*Jsem totiž také cikánka, ne snad rodem, ale údělem, drahý hrabě.*“⁸⁰ Hrdinka má v díle velké množství prostoru, její osobnost se rozvíjí, poznává a proměňuje. Na začátku románu je Consuela chudá dívka žijící v Benátkách, městě, které z celého srdce miluje. Působí jako nenápadná a nevýrazná dívka, celou její existenci prostupuje hluboká pokora. Consuela zpívá ve sporu u mistra Porpory, ten je si vědom dívčina pěveckého nadání a chválí ji, zároveň si však poklad, který v dívce vidí, pečlivě chrání. Ostatní dívky se hrdince vysmívají kvůli její prostotě, chudobě, pilnosti a vzhledu. Hlavním motivem jejich útoků je především závist Consuelina nadání a umu, dívka však nechápe mnohé narážky a nevidí vypočítavé záměry svého okolí. Consuela je ve své prostotě spokojená, ctí tradice, důvěřuje Bohu a dodržuje sliby dané své matce na smrtelné posteli. Na rozdíl od ostatních sboristek hrdinka nepokládá sebe sama za ženu, koketování je jí cizí. „*Já nejsem koketní ani pyšná, myslím, že nejsem ješitná a nejsem vůbec panovačná.*“⁸¹ Je velice pracovitá, svědomitá a trpělivá. Consuela se hodnotí kriticky, nezajímá se o to, jak vypadá a jak ji hodnotí ostatní, ani si neuvědomuje, že je ve svém zpěvu dokonalá. Neví, zda je hezká, či ne. O jejích kvalitách a netradičním půvabu ji musí přesvědčit až její okolí. Consuela je zasnoubena se svým nejlepším přítelem Anzoletem. Tomuto chlapci se hrdinka zcela oddala, miluje

⁷⁹ SAND, George. Consuela., Praha: Svoboda, 1988.

⁸⁰ SAND, George. Consuela., Praha: Svoboda, 198, s. 202.

⁸¹ Tamtéž, s. 197.

ho a vždy dává přednost jeho blahu před svým osobním. Jistý zlom nastává ve chvíli, kdy se Consuela a díky ní i Anzoleto dostávají do lepší společnosti a vystupují v divadle hraběte Zustinianiho. Na Consuelu má její úspěch v podobě práce dvojí účinek. Jednak odhaluje své nadání a radostný zápal pro zpěv tohoto typu, na stranu druhou je hrdinka zatažena do složitého světa intrik a konkurence, což se zdá pro Consuelinu osobnost zničující, jelikož její charakter tíhnoucí ke křehkosti a čistotě nedokáže být rivalům stejně silným protivníkem. Postupně se odhaluje, že Consueliným charakterovým protikladem je právě Anzoleto. Mladíkovi je vlastní ctižádostivost a pokrytectví. Žárlí na snoubenčin úspěch, chce ji pouze využít, dokonce ji podvádí. Díky Porporovi poznává Consuela snoubencovu pravou tvář, což ji láme srdce. Nedokáže jeho zradu přijmout, má sklony Anzoleta omlouvat, snad mu i vše odpustit. Porporu ale dívka ctí jako svého adoptivního otce, podvoluje se mu a nechá se od něj poslat pryč z Benátek, aby utekla před všemi problémy.

Další část románu se odehrává v Čechách (*Český les*) v okolí *Obřího hradu*. Hrdinčino vystupování se mění. Consuela objevuje své nové vlastnosti a kvality. Chová se asertivněji, dynamičtěji a odvážněji. Consuela je sem poslána jako učitelka zpěvu. Zde se zotavuje z ran, které utrpěla v Benátkách a zjišťuje, že svůj život je schopna žít i bez Anzoleta. Rodina pánů z Rudostadtu vyvolává v Consuele z počátku rozpaky a strach. Její nový domov je značně ponurý, navíc zatížený strašným tajemstvím. Především mladý hrabě Albert vyvolává v hrdince hrůzu a zájem zároveň. Je vyděšena Albertovým šílenstvím, jeho vidinami a představami z husitských dob. Zároveň ji znepokojuje Albertův zájem, hrabě totiž nazývá Consuelu svou útěchou. „*Consuelo, Consuelo. Consuelo de mi alma.*“⁸² Consuela si postupně zamiluje obyvatele hradu, snaží se využít své znalosti mnohých jazyků k dorozumění. Zároveň roste hrdinčin zájem o hraběte Alberta, o jeho nemoc a všechny události na hradě. Po Albertově podivném zmizení se Consuela rozhodne, že rozluští záhadu jeho odchodu a že dokáže hraběte najít a přivést zpět. Pouští se do pátrání, které ji zcela pohltí. „*Měla v sobě naivní víru, spalující milosrdenství, vznícenou odvahu. Snila o této pouti a podstupovala ji, jako Jana z Arku snila o osvobození své vlasti a všechno pro ně podstoupila.*“⁸³ Prokazuje nezdolné odhodlání, důvtip a inteligenci, stejně jako odvahu a obětavost. Consuela věří,

⁸² SAND, George. Consuela., Praha: Svoboda, 1988, s. 143.

⁸³ SAND, George. Consuela., Praha: Svoboda, 1988, s. 138.

že jejím posláním je Albertovi pomoci, být mu oporou a mírnit jeho nemoc. „[...] je přece jen anděl dobroty a zdá se, že se zabývá naším utrpením víc než my.“⁸⁴ Naváže s Albertem silné pouto, avšak to přeroste ze strany hraběte v lásku. „*Consuela byla opravdu nevinná bytost jako stvořená k tomu, aby si našla přístup do té temné duše, až dosud nepřístupné jakémukoli velkému citu.*“⁸⁵ Consuela cítí tíhu odpovědnosti za Albertovo zdraví a existenci, zároveň si není svými city jistá. Stále si nese v srdci těžké zklamání z Anzoletovy zrady, také má na paměti svůj nízký původ, jednu z hlavních sociálních myšlenek románu. „*Ale kde mám podle vás sebrat odvahu, abych překonala vaše společenské postavení, vaše bohatství, odpor a pohoršení vaší rodiny? Nemám na světě nic než svou hrdost a nezištnost. Co by mi zůstalo, kdybych je obětovala?*“⁸⁶ Proto opouští hrad a odjíždí do Vídně za mistrem Porporou. Po cestě ji potkává mnoho těžkých situací. Consuela v nich vystupuje jako silná osobnost, důvěřuje si a je si vědoma svých kvalit. Umocňuje se její schopnost hájit sama sebe a prosadit své zájmy. Jediné, co ji schází, je rozhodnutí ohledně svých citů k hraběti. „*Nedovedla totiž s jistotou říci, jestli miluje, nebo nenávidí toho zvláštního muže, ke kterému ji přitahuje tajemná a mocná sympatie a zároveň při pouhém pomyšlení na nějaký závazek ji rozechvívá jakýsi nepřekonatelný strach, ba dokonce i cosi, co se podobá odporu.*“⁸⁷ Zvažuje svou možnou oběť, jelikož její osobnost toužící po svobodě svazuje tíživé prostředí Obřího hradu neuspokojující její činnost. Velkým rozhodnutím je i angažmá v divadle, protože její talent ji nabízí slibnou kariéru po boku mistra Porpory. Consuela navzdory své zmatenosti postupně dokáže tyto otázky vyřešit, hrad začne vnímat jako klidné útočiště, tak rozdílné od chaotického zákulisí. Uvědomuje si, že lásku k Albertovi opětuje. „*Ó, ušlechtilý Alberte! [...] cítím, že tě miluji! Tebe nelze nemilovat, už dost váhání, chci ti to říct! Chci odměnit svým slibem stálost a oddanost tvé lásky.*“⁸⁸ Jedinou zbývající otázkou je pro ni starý mistr, kterého miluje a ctí, nechce ho tedy nechat samotného, naopak by se mu ráda odvděčila za jeho péči. Consuela Porporovi láskyplně důvěřuje, nečeká od něj žádnou zrady, natož tajné rozhodnutí o jejím následujícím životě. Před Consuelou stálo důležité rozhodnutí,

⁸⁴ SAND, George. Consuela., Praha: Svoboda, 1988, s. 167.

⁸⁵ Tamtéž, s. 225.

⁸⁶ SAND, George. Consuela., Praha: Svoboda, 1988, s. 254.

⁸⁷ Tamtéž, s. 255.

⁸⁸ Tamtéž, s. 390.

nebylo jí však dopřáno, aby sama mohla zvolit svou cestu. Souhrou těchto událostí je Consuele překažena naděje na vztah s hrabětem. Consuela se stává Albertovou manželkou ze soucitu, byť právě to nikdy učinit nechtěla. Obětavě s ním tráví jeho poslední chvíle. Hrdinka se stala v podstatě trpitelkou. „*Budeš otrokyní a obětí velikosti své duše a nedostane se ti nikdy jiné odměny než vědomí vlastní síly a dobroty.*“⁸⁹

Osobnost hrdinky v průběhu díla dospěla a duchovně vyrostla, na prahu své samostatnosti a síly však utrpěla další ránu, o které nemohla rozhodnout. V závěru díla se tedy podvoluje událostem. Obětavě přijímá roli manželky vdovy, ze své vlastní vůle se vzdává nabytého titulu i majetku a pokorně se podřizuje plánům mistra Porpory na další angažmá. V celém díle hrdinka prokazuje oduševnělost a nesobeckost. Vyrovnává se s příkořím, aniž by se zpronevěřila svému ryzímu charakteru. Dokáže odpustit Anzoletovi, své divadelní sokyni i mistru Porporovi. Navzdory svému úspěchu si zachovává své prosté vystupování. Její inteligence a zkušenosti jsou spíše skryté. Hrdinka žije bohatým vnitřním životem, sebehodnotí se, je přemýšlivá a dovede prožívat velké city.

Do jisté míry uzpůsobila G. Sandová Consuelinu osobnost k obrazu svému. V tom smyslu, že se hrdinka postupně emancipuje a rozvíjí. Dovede být vůdčí osobností stejně jako pokorná. Její kvality jsou ryzí a skryté, nikoli koketní. Snoubí se v ní prostota a nenápadnost s energií ohně. Consuela je nekonvenční a jedinečná, což je pro autorku velice důležité. Její charakter, nezištné chování a altruismus přecházejí v ideální obraz světice. Hrdinka dokáže pozitivně ovlivňovat své okolí. „*Mám pocit, že moje odhodlané a nadšené srdce má větší moc než všechny vědy [...]*“⁹⁰ K Albertovi cítí především mateřskou lásku, která byla Sandové v jejím osobním životě vlastní, je rozhodnuta ho zachránit nebo mu přinést klid. Zároveň má Consuela zájem o výklad kacířského učení, kterým je hrabě fascinován. Právě prostřednictvím husitské myšlenky je kladen důraz na rovnost a dílo tak nese sociální podtext. Stejně je tomu tak i v promluvě Consuely: „*Kdybych byla bohatá, dala bych těm lidem hned postavit dům. A kdybych byla královna, zrušila bych daně.*“⁹¹ Autorka také klade důraz na jistou osudovost -

⁸⁹SAND, George. Consuela., Praha: Svoboda, 1988, s. 198.

⁹⁰SAND, George. Consuela., Praha: Svoboda, 1988, s. 139.

⁹¹ Tamtéž, s. 319.

například odhalením Albertova a Consuelina setkání, když byla Consuela ještě malá, což vede k jisté předurčenosti jeden druhému, nebo dostání Albertovu výroku, že je Consuela jeho útěchou, jelikož hrabě může poklidně zemřít až ve chvíli uzavření svazku s hrdinkou.

6.2 Valentina

V románu *Valentina* se autorka podrobněji věnuje psychologii a charakterům několika ženských hrdinek. V popředí stojí urozená Valentina. Jedná se o mladou a krásnou dívku. Valentina je obdařena příznačnými atributy ženskosti jak z hlediska zevnějšku, tedy jemnou tvářičkou či plavými vlasy, tak i povahovými rysy. Její vystupování je spíše zdrženlivé a klidné. Vyzařuje z ní dobrota, skromnost a inteligence, přesto její osobnost oplývá zároveň něžnou důstojností až hrdostí, ta však nepramení z panovačnosti či pyšného chování. Díky dobrým vlastnostem vzbuzuje Valentina v ostatních lidech přirozenou úctu a obdiv. Mladá šlechtična přikládá značnou důležitost morálce a z ní plynoucím povinnostem. „*O vášni Valentina nesnila, nesdílela pyšnou úspěchanost mladých mozků [...]. Jsouc skromnější, Valentina se nedomnívala, že bude vystavena těm těžkým, nebezpečným zkouškám. Snadno se smířovala se zdrženlivostí, z níž jí lidé učinili povinnost, přijímala ji jako dobrodiní, a ne jako zákon.*“⁹² Dovede hodnotit jednání i povahové rysy ostatních postav a chybných modelů se chce záměrně vyhnout. To lze dokázat skrze její kritický náhled na povýšenecké a chladné jednání matky či morální poklesek její sestry Louisy. Jednání podobné povahy se chce slečna vyvarovat, zároveň však své bližní z povinnosti i upřímného citu miluje a ctí. „*Slibovala si, že unikne těm horoucím náklonnostem, které před jejíma očima uváděly jiné lidi do neštěstí, lásce k přepychu, pro něž babička obětovala všechnu důstojnost, ctižádosti, jejíž zlámané naděje mučily její matku, která tak krutě uvedla na scestí její sestru.*“⁹³

Valentina nemá láskyplný vztah se svou matkou, přesto pokorně dodržuje veškeré náležitosti vztahu dcery k matce. Naopak touží po obnovení vztahu se svou starší sestrou, soucítí s ní a chce jí být nápomocna. „*Její touha, aby to mohla učinit, byla o to silnější a tato jakási vášnivá něha vůči osobě, jejíž obraz se vynořoval v nejasných vzpomínkách na dětství, byla skutečně jediným romaneskním citem, který si v její duši*

⁹² SAND, George. *Valentina, Rodové tajemství, Jana: Valentina*. Praha: Odeon, 1977, s. 33.

⁹³ Tamtéž, s. 33- 34.

našel místo.“⁹⁴ Valetina z počátku vnímá pomoc sestře jako své předurčení, snaží se vykompenzovat všechny její životní krivdy, podobně jako je tomu v případě Consuely a její snahy zachránit hraběte Alberta. „*Vysuším všechny tvé slzy, zasvětim svůj život tomu, abych napravila strasti života tvého.*“⁹⁵

Hlavní hrdinka nejprve přijímá svou roli danou postavením a očekáváním druhých. Působí nevině, je neznalá svých schopností a skutečných tužeb. V mnohých situacích jedná s naivitou mladé dívky. „[...] *Valentina byla tak sladká, tak naivně a upřímně veselá, tak mile zdvořilá [...].*“⁹⁶ Například je spokojená se svým snoubencem, chová k němu náklonost pramenící z náležitosti a formalit, neuvědomuje si absenci upřímnosti a lásky. Hrdinka ve své nevinosti a malým zkušenostem často nechápe pravý záměr či skutečnou povahu citu, který je k ní chován.

Postupně je konfrontována s nepředloženým spádem událostí, poznává, jak velkou sílu citu je schopna prociťt. Odhaluje faleš a prázdnotu snoubencova jednání a naopak hoří vášnivou láskou k Benediktovi. „*Potřebovali jeden druhého: Valentina Benedikta, aby jí dal poznat city, bez nichž je život neúplný, Benedikt Valentinu, aby do jeho bouřného a trýznivého života vnesla odpočinek a útěchu.*“⁹⁷ Mnohdy podléhá této situaci a uchyluje se k pro ni netypickým lžím či žárlivosti, to ji však skličuje. Neosamostatňuje se však zcela. V případě Valentiny nedochází k tak značnému růstu a rozpuku osobnosti, jako je tomu u hrdinky románu Consuela. Valentina nedokáže udělat pomyslný striktní rozhodující krok. Je uvězněna mezi povinnostmi souvisejícími s morálním cítěním a vlastním zájmem ve smyslu lásky a vášně. Je drcena tímto nesouladem a vlastní nerozhodností. Podvolí-li se své touze a kouzlu milujícího Benedikta, vzápětí je její rozhodnutí strženo v regresi výčitek svědomí. Skutečně nebojuje, spíše je v roli romantické oběti, která reaguje na jednání svého okolí. „*Ubohá Valentina přijímala svůj osud s trpnou a mlčenlivou odevzdaností.*“⁹⁸ Není tolik uvědomělá a schopná sebeanalýzy jako Consuela. Valentina se neprofiluje jako hybatelka děje, stejně jako je tomu v případě hrdinek Boženy Němcové. Naopak však

⁹⁴ SAND, George. *Valentina, Rodové tajemství, Jana: Valentina*. Praha: Odeon, 1977, s. 34.

⁹⁵ SAND, George. *Valentina, Rodové tajemství, Jana: Valentina*. Praha: Odeon, 1977, s. 46.

⁹⁶ SAND, George. *Valentina, Rodové tajemství, Jana: Valentina*. Praha: Odeon, 1977, s. 68.

⁹⁷ Tamtéž, s. 96.

⁹⁸ Tamtéž, s. 110.

nese nepřímou vinu za neštěstí postav jako je Benedikt, stejně tak stojí ve štěstí i Louise, byť ne záměrně. „*Benedikt Valentinu obviňoval, že ho miluje málo, že mu nedokáže dát přednost před svou ctí a sebeúctou, že není schopna žádné úplné oběti [...]*.“⁹⁹ Podobnou negativní úlohu Němcová svým hrdinkám neurčuje.

V dalších ženských hrdinkách nalézá Valentina pomyslné protiklady vlastního charakteru. Její matka vykazuje emoční chlad nejen vůči dceři, jedná prakticky a povýšeně. Trpí sebeláskou a žárlí na Valentininu krásu i její mládí. Sestra Louisa má mnohé životní zkušenosti, které Valentině chybí. Špatné zážitky a křivdy ji zocelily, její osobnost je silnější a houževnatější než sestřina. Oběma sestrám však není dáno zajistit si spokojený život. Athenaida je Valentininou přítelkyní a zároveň sokyní v lásce. Mladá statkářka je povrchní a marnivá. Dovede zdatněji manipulovat a koketovat, je-li to zapotřebí. „*Mladá statkářka nacházela šibalskou a pikantní sebedůvěru i v své nevinnosti. Ve chvílce byla obklopena a jakoby unášena svými venkovskými obdivovateli.*“¹⁰⁰ Její chování i jednání se oproti Valentině vyznačuje vyšší činorodostí, živelností a dynamičností.

Jak již bylo zmíněno, osud Louisy, stejně jako vlastní nepatřičná láska k neurozenému Benediktovi, vzbuzuje v hrdince těžká životní dilemata. V tomto ohledu je nejvíce omezována konvencemi a morálkou. „*Ale mezi nimi stála společnost, a ta činila jejich vzájemnou volbu nesmyslnou, provinilou, bezectnou.*“¹⁰¹ Nerovnost mezi Valentininým šlechtickým stavem a prostým původem Benedikta je překážkou v jejich lásce. Kvůli společenské nepřipustnosti nechce Valentina ke vztahu jednoznačně svolit.

Zajímavá je skutečnost, že Valentině brání pouze ony morální zásady a závazný společenský standard, jelikož sama žádné společenské předsudky nemá, naopak je proti nim, především však v rovině ideální. „*Valentina měla povahu milou a jemnou, nebesa se zmýlila, když poslala tuto skromnou, nenáročnou duši bydlet do paláců a dýchat dvorské ovzduší.*“¹⁰² Pokládá neurozené za sobě rovné, což například její matka striktně odmítá. „*Vy máte povahu příliš laskavou, příliš si zadáváte s lidmi z nižších vrstev.*“¹⁰³

⁹⁹ SAND, George. *Valentina, Rodové tajemství, Jana: Valentina*. Praha: Odeon, 1977, s. 205.

¹⁰⁰ SAND, George. *Valentina, Rodové tajemství, Jana: Valentina*. Praha: Odeon, 1977, s. 29.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 96.

¹⁰² Tamtéž, s. 75.

¹⁰³ Tamtéž, s. 62.

Sandová zde skrze hlavní hrdinku a její rozmluvy s Benediktem vystavuje sociální nerovnosti mezi společenskými třídami ostré kritice. „*V době, v níž žijeme [...] už žádní venkované nejsou. Cožpak nedostáváme téměř ve všech společenských třídách totéž vzdělání? [...] Vždyť já se pokládám za statkářku, žádné předsudky bych mít nemohla.*“¹⁰⁴ Podobně osvícený názor předkládá hrdinka v jedné promluvě stran emancipačnímu hnutí. Valentina si stěžuje na nevalné vzdělání, což přičítá svému postavení šlechtičny stejně jako nespravedlivému údělu ženy. „*Vzdělání, které dostáváme, je ubohé, dají nám ode všeho základy a nedovolí nám, abychom si znalosti prohloubily. Chtějí, abychom byly vzdělané, ale toho dne, kdy bychom se staly učenými, byly bychom směšné. [...] My, které ovládáme nedokonale angličtinu, kreslení a hudbu, [...]. Která z nás se bezbolestně sníží k nějakému řemeslu? Neboť na dvacet z nás nepřipadá často ani jedna, která by ovládala nějakou práci důkladně. Vím o jediném postavení, které by se pro ně hodilo, tj. být pokojskou.*“¹⁰⁵

¹⁰⁴ SAND, George. *Valentina, Rodové tajemství, Jana: Valentina*. Praha: Odeon, 1977, s. 85.

¹⁰⁵ SAND, George. *Valentina, Rodové tajemství, Jana: Valentina*. Praha: Odeon, 1977, s. 39.

7. Porovnání literárních hrdinek z vybraných knih obou spisovatelek

Ve tvorbě G. Sandové a B. Němcové jsou patrné shodné prvky. Je to jistě dáno vlivem stejného dobového diskurzu, kterým byly obě spisovatelky ovlivněny, přestože pocházejí z odlišného literárního prostředí - Francie a Čech. Jejich dílům je společná snaha o realistické vyjádření a postup. Autorky reflektují ve své tvorbě otázky a problémy dané doby, zaměřují se mimo jiné na sociální otázku společnosti a nový pohled na postavení ženy, což je jistý fenomén doby 19. století. Spisovatelky jsou průkopnicemi literatury využívající realistickou optiku, téma děl tomu plně odpovídá, ovšem postupy užitá k vyjádření daných myšlenek vychází často z romantického základu. Jazyk vlastní realistickým dílům se teprve formuje, k čemuž tyto spisovatelky značně přispěly. Kupříkladu je známo, že program Májovců, což je skupina českých literátů druhé poloviny 19. století, uznával tvorbu Boženy Němcové. V pracích Sandové i Němcové je tedy možné sledovat prolínání romantismu a realismu.

O podobné oscilaci mezi romantismem a realismem hovoří i *profesor M. Zelenka* ve své práci publikované v *Literárním měsíčníku*. Přestože práce pojednává o autoru *Gustavu P. Moravském*, mnohá tvrzení lze použít pro upřesnění a doložení obdobných tendencí v díle Sandové i Němcové. I zde se hovoří o realismu s romantickými východisky. Dílo klade důraz především na obsah, nikoli na formu. Jde o zcela realistický námět, který přináší pokrokové myšlenky, kritizuje vedoucí úlohu šlechty, bojuje za emancipaci ženy a pravdivé vyjádření reality v dílech. Přináší originální téma, zároveň však dochází k přetěžování dějové linie, v díle se vyskytují senzační zápletky, tajemné motivy, náhodná rozuzlení i romantická rozpolcenost. Autoři prokazují svůj smysl pro detail. Je jim ovšem vytýkána pokleslá forma děl, která je patrná, srovnáme-li ji například s vysokou formou *Jiráskovy* tvorby. V případě Jirásky však lze argumentovat, že jeho tvorba se věnuje historickým námětům, nepotřebuje tedy obtížně hledat nový způsob, který by byl schopen dostatečně vyjádřit realitu a plně vyhovovat zobrazení nových problémů a námětů. Autoři, kteří chtějí ve své tvorbě reflektovat skutečnost a reagovat na realitu, stejně jako se pokouší o aktuálnost a reálné vykreslení nových námětů, hledají nový žánr. Vhodným se ukazuje

sociální román, který je však nový a má-li vystihnout především aspekty výše popsané, nemůže se vyjadřovat pomocí vysokého stylu, neboť jeho forma ještě není ustálena. Mnohé body tvrzení týkající se Moravského jsou zároveň platné i pro obě autorky, malé odbočení tedy uspokojivě dokresluje jejich umělecké snahy.¹⁰⁶

Především G. Sandové byla v rámci této nevyrovnanosti mezi romantickým a realistickým zobrazením vyčítána pokleslost v kompozici. Právě u Sandové více jak v díle Němcové se vyskytují motivy záhad, nečekaných zvrátů, vášní a tajemství. Román *Consuela* se vyznačuje vyhrocenými situacemi, dramatickými výbuchy emocí a citů, které připomínají divadelní jeviště. Stejně je tomu tak i v díle *Valentina*, leč v menší míře. Sandová svým románům těmito prostředky dodává na čtivosti, překonává se v uspokojení čtenáře lačnického po nočních výpravách, výjevech šílenství a horoucí lásky. Autorčiny sklony k dramatizaci je nutné přikládat také její povaze a odlišnému uměleckému prostředí. Božena Němcová je v podobných motivech střízlivější, přesto však můžeme doložit některé romantické obrazy. Jaroslava Janáčková ve své knize používá vyjádření Josefa Kopala: „[...] Němcová že byla ve svých vesnických povídkách „realističtější a méně romaneskní“ než Sandová, [...]“¹⁰⁷ V *Rozárce* se odhaluje tajemství, hlavní hrdinka je totiž ve skutečnosti potomkem šlechtického rodu. Také obraz hrdinek trpitelek je možné nalézt v dílech z pera obou autorek, jako jsou *Rozárka* i *Consuela*.

Obě autorky podléhají ve své tvorbě ideálům. Božena Němcová idealizuje vztahy obyvatel vesnice, jak dokládá líčení prostředí v povídce *Chýže pod horami*. Rovněž ideálně zobrazuje napravení paní Skočdopolové a jejích vztahů k podzámčí. Němcová obecně vede vztahy svých postav ke smíření a harmonizaci. Ryzí charakteru hrdinek pomyslně odměňuje a kompenzuje jejich strádání, jak bylo popsáno výše. G. Sandová tíhne k jistému sentimentálnímu vyobrazení vztahů a idealizaci charakterových typů postav. Její protagonisté vždy vládnou maximem příznačné vlastnosti – *Consuela* je dobrá a ryzí, hrabě Albert je obětí, Anzoleto zkažený, matka Valentiny emočně chladná.

¹⁰⁶ ZELENKA, Miloš. Zapomínané dědictví: Tvůrce sociálního románu. *Literární měsíčník*. 1989, XVIII, č. 6, s. 114 - 117.

¹⁰⁷ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: příběhy, situace, obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 242.

Autorky byly seznámeny s konceptem socialistického utopismu a sociálním otázkám se ve své tvorbě věnovaly. Především Božena Němcová využívá dané téma ve spojení s folklorem, na který ve své tvorbě klade velký důraz. Skrze folklor upozorňuje na společné kořeny, především nižších společenských tříd. K těmto kořenům se odvolává a upozorňuje na úskalí vykořeněných kruhů obyvatelstva měst či příslušníků vyšších tříd. Co se týče folkloru, je možno upozornit v případě Sandové na dílo *Consuela*, přímo hlavní hrdinka sdílí některé společné rysy a hodnoty s kočovnými cikány. Pak také je v tomto románu věnován prostor písňovým textům, ty značí například spojení s dětstvím - „*Consuelo de mi alma*“¹⁰⁸ nebo odkaz na historické události husitské doby. Obě autorky vyobrazují třídní rozdělení společnosti. Nepovažují ho za spravedlivý, jak dokládají na jednání a vlastnostech svých postav, které, byť chudé, předčí mnohé tituly. Kritizují společenské předsudky a vykořisťování poddaných bohatými. Sandová zmiňuje jako jeden ze závažných důvodů Consueliny nerozhodnosti o svých citech k hraběti právě její nízký původ. Podobný problém ohledně nepřipustného vztahu nerovných společenských stavů řeší i Valentina. V díle *V zámku a podzámčí* využívá Němcová rozhovory dělnic k vyobrazení bezpráví a smutného údělu chudých. Pokus o způsob nápravy společenské nespravedlnosti se nese v duchu ideálu, ať již v díle *V zámku a podzámčí* a *Baruška* nebo prostřednictvím Consueliny promluvy o jejích možných skutcích, kdyby měla peníze a moc.

Rozdílem je, že v *Consuele* i *Valentině* Sandová vyobrazuje nerovnost lásky napříč společenskými třídami. Upozorňuje na nespravedlnost, která odsuzuje lásku urozeného k neurozené a naopak k zániku. Božena Němcová nevytváří podobný motiv sociálně nerovné lásky, spíše společenskou situaci vykresluje obecněji jako rozdílné poměry mezi vrstvami či nechává promlouvat konkrétní postavy, jako je tomu v případě dělnic v povídce *V zámku a podzámčí*.

Autorky věnují ve svých dílech velký prostor ženským hrdinkám. Přinášejí pohled na svět ženskou optikou, přičemž se snaží vyvarovat všem zatvrzelým stereotypům. Jejich hrdinky jsou vždy silné osobnosti. Zároveň oplývají jedinečností, a to nejen nekonvenčním vzhledem, ale především svými povahovými rysy a charakterem. Spisovatelky předkládají čtenářům obraz ženy nové doby. Jedná se o schopné hrdinky, plně uvědomělé a zodpovědné za své jednání. Jejich vlastnosti jsou

¹⁰⁸ SAND, George. *Consuela.*, Praha: Svoboda, 1988, s. 143.

v případě obou spisovatelek spíše shodné. Dívky jsou obdařené dobrotou a čistotou duše. Nejsou však pyšné, spíše se zdrženlivě straní a čekají na svou příležitost, kdy budou moci plně rozvinout a upotřebit všechny své schopnosti. Jejich morální hodnoty, schopnost empatie a nápomocnost jsou nezdolné. Odvážně čelí svému osudu a plně se vyrovnají mnohým rysům patřícím k mužským výsadám. Například Consuela prokazuje ve své touze pomoci hraběti odvalu, houževnatost či smysl pro čest. Tyto a mnohé další vlastnosti sdílí i hrdinka *Divé Báry* v povídce Němcové. Bára taktéž prokazuje odvážné a spravedlivé jednání. Autorky vkládají do svých hrdinek ztělesnění ideálu ženskosti. Vybavily je řadou vynikajících vlastností, například pro Sandovou je vzorem hrdinka *Rodového tajemství* urozená *Edma*, která je inteligentní a ušlechtilá. Zároveň spisovatelky hrdinkám vtiskly i nevšední krásu – dívky mají často zajímavý obličej a také se opakuje motiv dlouhých černých vlasů (*Divá Bára*, *Rozárka*, *Consuela*).

Hrdinky dokáží pozitivně ovlivňovat osoby ve svém okolí. Slouží jako vzory cností nebo přímo působí na další protagonisty a vyvolávají v nich inspiraci, pomáhají překonat úskalí a mění je k lepšímu. Tento jev se vyskytuje v případě *Rozárky*, která odnaučila přítele hazardu, *Baruška* pak natolik zasáhla svou čistotou *Vojtěcha*, až v něm vyvolala výčitky a následnou nápravu chování. Stejně tak se stala *Consuela* útěchou a spásou pro hraběte *Alberta*, ten jen díky ní našel sílu vzdorovat atakům svého šilenství. *Valentina* se pak pokouší mírnit *Benediktovu* vznětlivou a netrpělivou povahu.

Literární hrdinky, které stvořila *George Sandová*, jsou i přes všechny shodné rysy v některých ohledech odlišné od protagonistek *Boženy Němcové*. Ženy a dívky francouzské spisovatelky jsou dynamičtější a více zasahují do děje. Přestože se také vyznačují vlastnostmi jako je skromnost a pokora dokáží se výrazněji prosazovat. Neukrývají své pocity a naděje v sobě, jako je tomu v případě mnohých hrdinek *Němcové*, ale více se konfrontují s osobami ve svém okolí. *Božena Němcová* nechává své hrdinky věřit, že jejich osud je daný, pokorně snáší předem danou úlohu, spíše vyčkávají, co s nimi bude. *Barunka* se odevzdává svému osudu, stejně jako to dělá *Rozárka* i *Bára*, přestože poslední zmíněná hrdinka jedná ve jménu druhých, ve vlastní otázce však vykazuje stejné podvolení. Jejich životy povětšinou naplní až jiná osoba, která učiní rozhodující krok. *Consuela* také předpokládá, že je jí dán určitý úkol na zemi, ale své pohnutky více proměňuje v činy. Je tedy v tomto ohledu více činná a odvážná. Je-li potřeba, hájí své zájmy. Podobá se tedy v jistém ohledu více ideálu pokrokové ženy. Její úloha se důsledněji mění od strážkyně rodinného krbu směrem

k divadelní divě plní si své sny. Božena Němcová je opatrnější a střízlivější v projevech svých hrdinek, než je tomu u extravagantní Francouzky Sandové. Jako jistá zajímavost může být shledán často se objevující motiv hudby, zpěvu či divadla, který Sandová vnáší do románu *Consuela*, řidčeji pak do *Valentiny*.

8. Otázka možné inspirace

Po přihlídnutí ke zmíněným shodným rysům v tvorbě obou spisovatelek zůstává otázkou, nakolik se mohli autorky navzájem inspirovat či zda sloužilo dílo Sandové, jakožto starší spisovatelky z literárního prostředí, kde se rodily nejnovější trendy, za vzor v pracích Boženy Němcové.

Především díky dochované korespondenci Boženy Němcové s přáteli a kolegy je známo, že Němcová francouzskou spisovatelku znala a jevila o ní značný zájem. Kupříkladu si ve svých dopisech s Žofíí Rottovou vyměňují názory a především společně chválí G. Sandovou, včetně spisovatelčiny osobnosti i jejího literárního umu. Němcová četla některá díla Sandové, zajímala se, co dalšího od ní četla také Rottová. „*Těším se, až mi poviš, cos všechno četla zatím, věřím ti, že se ti Sandová více a více líbí, [...].*“¹⁰⁹ Své přítelkyni si Božena Němcová také stýskala na svou neznalost francouzštiny, jelikož toužila romány Sandové číst v originálech. Němcová se několikrát v dopisech zmiňuje o svém hlubokém okouzlení francouzskou spisovatelkou. „*[...] i mým ideálem je ta žena. Lituju velice, že nemohu číst spisy její v originálu, a ona nejvíce by mi chuti dodávala učit se francouzské řeči.*“¹¹⁰ Obdivuje její silnou osobnost, jistotu stran nekonvenčních názorů i činorodost. Stejně tak sympatizuje s jejím dílem, jako i s názory a motivy, které Sandová do tvorby vkládá. Němcová dokonce vyzdvihuje její práci nad ostatní, které kdy četla. Našla zalíbení, které stěží nalezne obdoby. „*Mně se vždy jaksi vše jiné znechutilo, když jsem od ní cos četla, a vadila mi vždy v spravedlivém úsudku jiného, byť i pěkného spisu.*“¹¹¹

G. Sandová a její romány společensky, sociálně i emancipačně laděné byly v českém prostředí diskutovány a Božena Němcová byla žádostiva nového poznání, možná již z tohoto hlediska se o Sandovou zajímala. Z Němcové se stala spisovatelka, „*[...]od níž se očekávalo, že bude obohacovat národní literaturu, a ona chtěla tomuto*

¹⁰⁹ NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2003. Dopisy, deníky, dokumenty, s. 263.

¹¹⁰ NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2003. Dopisy, deníky, dokumenty, s. 263.

¹¹¹ Tamtéž, s. 264.

očekávání dostát. *Podvkrát se pokusila o prózu sociálně programní, jakou proslula ji obdivovaná G. Sandová [...].*¹¹² V případě české autorky je řeč zejména o dílech *Pohorská vesnice* a *V zámku a podzámčí*.

Jaroslava Janáčková se také zmiňuje o nepřímé inspiraci, kterou lze vypožorovat mezi díly *Divá Bára* od Němcové a *Malá Fadetka* z pera G. Sandové. Není známo, zda česká spisovatelka toto dílo Sandové četla, podílela se však na překladu zdramatizované podoby *Malé Fadetky*. Některé motivy společné hlavním hrdinkám vykazují v díle francouzské i české autorky jistou podobnost, kupříkladu jedinečnost, nekonvenční vzhled či vyděděnost na okraj tamní společnosti. Přesto je nutno říci, že si Němcová navzdory veškerému svému obdivu k Sandové ponechala svůj jedinečný osobitý styl a nesklouzla ke kopírování francouzské autorky, což platí nejen v případě povídky *Divá Bára*, ale v celém spisovatelčině díle.¹¹³

Oproti tomu opačný vztah a s ním i případná inspirace, tedy ze strany G. Sandové, není zdaleka tak jednoznačná, zda vůbec nějaká. Není příliš pravděpodobné, že by Sandová četla některé dílo od Boženy Němcové. Je známo, že se francouzská spisovatelka zajímala o Čechy, především pak o českou historii a prostředí, což zutilkovala například ve svém díle *Consuela*. Není však přímo doloženo, že by Sandová navštívila Čechy, stejně tak není znám žádný přímý kontakt mezi francouzskou a českou spisovatelkou.

Otázkou, zda Sandová Čechy navštívila, se zabývá ve své práci *P. M. Haškovec*. Snaží se skrze indicie, které pokládá za nezvratný důkaz, doložit spisovatelčin pobyt na našem území. „*Neběží mi také v tomto pojednání o nic více než o průkaz, že Sandová v Čechách byla.*“ V případě, že by domněnka Haškovece byla správná, dalo by se předpokládat, že se Francouzka mohla setkat s mnohými osobnostmi příslušejícími k literární inteligenci té doby, Božena Němcová by zajisté tuto zkušenost vítala, především vzhledem k jejímu neskrývanému obdivu k francouzské spisovatelce.

P. M. Haškovec vyčítá francouzskému diplomatu *J. Pozzimu*, že na základě formálního vyjádření G. Sandové prohlásil pobyt francouzské spisovatelky v Čechách

¹¹² JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Řeč dopisů, řeč v dopisech Boženy Němcové*. Praha: ISV, 2001, s. 172.

¹¹³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Řeč dopisů, řeč v dopisech Boženy Němcové*. Praha: ISV, 2001, s. 242 - 244.

za legendu nezakládající se na pravdě, aniž by diplomat podrobně prozkoumal příslušné prameny, přestože vzpomínky na autorčin zdejší pobyt sepsané Karolínou Světlou hovoří opačně. Haškovec se ve své teorii opírá o několik skutečností, které zároveň pokládá za argumenty podporující jeho přesvědčení. V první řadě se odvolává na paměti sepsané Karolínou Světlou, ve kterých spisovatelka líčí podrobnosti ohledně návštěvy Sandové. Údajně francouzskou spisovatelku provázal již zmiňovaný dr. Čejka a spisovatelka zde sbírala podklady pro svou tvorbu, na tomto základě později vznikly romány *Consuela* a *Hraběnka z Rudolfstadtu*. Haškovec také zmiňuje oficiální vyjádření Sandové ohledně svého pobytu v Čechách, ve kterém se omlouvá, že umístila děj svého románu do prostředí, které sama nikdy nenavštívila. „*Sandové omluva je však zbytečně specifikující, neměla prý „ani svobody (volnosti), ani možnosti“ jeti do Čech. Podezřelý je tento výklad u odvážné paní [...].*“¹¹⁴ Její slova podrobuje pečlivému zkoumání a nachází v nich dvojsmysly, které podle něho skrytě napovídají o opaku, tedy že autorka v Čechách byla. Také je možné poukázat na dopisy Sandové adresované Sofii Podlipské ohledně českého překladu románu *Consuela* a později i dalšího pokračování. Podlipská ubezpečovala Sandovou o oblíbenosti jejího díla u nás, navázala s ní vztah, který se mohl šířit dále mezi její české obdivovatelky. Nelze opomenout četné znalosti českého prostředí nebo historie, které Sandová ve své tvorbě přiléhavě popisuje, čímž svou seznámení potvrzuje. Sandová prokazuje obeznámení a pochopení husitské doby, sepisuje stati o Janu Žižkovi a Prokopu Holém, myšlenku husitství vkládá i do románu *Consuela*, kam kromě toho zakomponovala i věrný popis české krajiny či chování místních obyvatel.¹¹⁵

P. M. Haškovec pokládá všechny výše zmíněné skutečnosti za důkaz jediného, „*že totiž byla v Čechách.*“¹¹⁶ Zda je jeho závěr pravdivý, či nikoli není jednoznačné. Na základě pramenů však lze předpokládat, že G. Sandová se o české prostředí zajímala a pokládala jeho kulisy za přitažlivé a vhodné k zpracování ve svých románech.

¹¹⁴ HAŠKOVEC, Prokop Miroslav. *Byla G. Sand v Čechách?*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1925, Spisy Filosofické fakulty Masarykovy university v Brně, č. 13. Dostupné z: <http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/103681>, s. 12.

¹¹⁵ HAŠKOVEC, Prokop Miroslav. *Byla G. Sand v Čechách?*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1925, Spisy Filosofické fakulty Masarykovy university v Brně, č. 13, s. 5 – 18.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 18.

Zároveň také byla srozuměna skrze korespondenci od Podlipské s faktem, že její tvorba je v Čechách uznávána a má zde své přívrženkyň, jakožto i následovnice. Sandová inspirovala a motivovala například právě S. Podlipskou, K. Světlou, nebo B. Němcovou, jak je popsáno výše, v jejich vlastní tvorbě. Míra inspirace českých spisovatelek francouzskou autorkou byla různá, jisté osobností a charakterové rysy vyskytující se u ženských hrdinek jsou však zmíněným spisovatelkám společné, zvláště v případě G. Sandové a B. Němcové je tento fakt doložen srovnáním charakterových rysů hrdinek vybraných děl.

Závěr

Jedním z cílů práce je přinést základní informace o životě francouzské spisovatelky G. Sandové a české spisovatelky B. Němcové. Práce přináší přehled základních životních údajů a událostí, snaží se přiblížit osobnost obou spisovatelek, stejně jako nastínit jejich životní osudy. Tyto poznatky práce využívá v následné charakterizaci a hodnocení ženských postav ve vybraných dílech obou autorek, případně se pokouší stanovit, co vedlo spisovatelky ke stvoření dílčích charakterových vlastností, kterými své postavy obdařily.

George Sandová a Božena Němcová se ve svých pracích zobrazují nový ideál ženy. Do své práce vnáší téma emancipace žen, stejně jako se věnují otázkám sociální nespravedlnosti a společenské nerovnosti. Za tímto účelem se snaží o realistický popis skutečnosti. Využívají sociální román a povídku.

Cílem práce je typologizovat osobnosti ženských hrdinek ve vybraných dílech z tvorby Sandové i Němcové. Práce se blíže věnuje následujícím hrdinkám z díla B. Němcové: *Divá Bára*, *Barunka*, *Rozárka*, *V zámku a podzámčí* a *Chýže pod horami*. Z děl G. Sandové se práce zaměřuje na hrdinky románu *Consuela* a *Valentina*.

Dále se práce snaží nalézt a popsat charakteristické vlastnosti a osobnostní rysy těchto ženských postav, posléze je navzájem porovnává a stanovuje shodné a neshodné rysy. Práce shledává, že obě autorky vytvářejí hrdinky se silnou osobností a kladou velký důraz na morálku ženských postav. Hrdinky oplývají převahou kladných vlastností, jako je pokora, zbožnost, soucit, zodpovědnost, empatie, sebezapření či něha. Hrdinky neváhají být nápomocny nebo obětovat vlastní zájmy pro druhé. Stejně tak je ženským postavám společná inteligence a důvtip, zároveň dokáží prožívat silné city a vyznačují se bohatým vnitřním životem.

Neposledním cílem práce je posoudit míru inspirace B. Němcové prací francouzské spisovatelky G. Sandové. Práce v tomto ohledu upozorňuje na obdiv a uznání, které Němcová k Sandové chová. Zároveň je G. Sandová pro českou spisovatelku ztělesněním silné ženy s nezdolným duchem, stejně tak oceňuje i tvorbu Sandové včetně pokrokových a realistických námětů. Božena Němcová taktéž vnáší do

své tvorby nové motivy týkající se postavení žen ve společnosti či nespravedlivému vykořisťování chudých či slabých a nerovnosti mezi společensky odlišnými třídami obyvatel. Němcová si však zároveň ponechává svůj vlastní styl tvorby, díla tvoří osobitým způsobem a vkládá do nich prožitky a poznatky z vlastní zkušenosti. Jedním z dílčích cílů této práce je věnovat se také domnělému pobytu G. Sandové na území Čech a to především skrze dílo P. M. Haškovce.

Seznam použité literatury

Prameny:

- 1) NĚMCOVÁ, Božena. Dobrý člověk: Výbor z díla - svazek 1. Praha: Československý spisovatel, 1974, 557 s.
- 2) NĚMCOVÁ, Božena. V zámku a podzámčí, Chýže pod horami. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965, 180 s.
- 3) SAND, George. Consuela., Praha: Svoboda, 1988, 461 s.
- 4) SAND, George. Valentina, Rodové tajemství, Jana: Valentina. Praha: Odeon, 1977, 726 s.

Sekundární literatura:

- 1) EDUARDO, Leigh. Milenky slavných. Frýdek-Místek: Alpress, 2006, 254 s. ISBN 80-736-2342-0.
- 2) HALAS, František. Naše paní Božena Němcová. [Vyd. 12., v Čs. spisovateli 4.]. Praha: Československý spisovatel, 1963, 47 s.
- 3) HAŠKOVEC, Prokop Miroslav. *Byla G. Sand v Čechách?*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1925, Spisy Filosofické fakulty Masarykovy university v Brně, č. 13. dostupné z: <http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/103681>.
- 4) JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Božena Němcová: příběhy--situace--obrazy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 309 p., [16] p. of plates. ISBN 978-80-200-1574-7.
- 5) JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Řeč dopisů, řeč v dopisech Boženy Němcové*. Praha: ISV, 2001.
- 6) KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1983, 600 s.
- 7) *Národní literatura a komparatistika*. Vyd. 1. Editor Dalibor Tureček. Brno: Host, 2009, 280 s. Teoretická knihovna, sv. 22. ISBN 978-807-2943-050.
- 8) NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. Praha: Svoboda, 1946, 127 s.
- 9) NĚMCOVÁ, Božena. Korespondence. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 807106162X1.
- 10) OTRUBA, Mojmír. *Božena Němcová: Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Svobodné slovo, 1962, 272 s.
- 11) ŠRÁMEK, Jiří. Přehled dějin francouzské literatury. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 233 s. ISBN 80-210-1584-5.

- 12) ZELENKA, Miloš. Zapomínané dědictví: Tvůrce sociálního románu. *Literární měsíčník*. 1989, XVIII, č. 6.

Internetové zdroje:

- 1) <http://www.databazeknih.cz/knihy/consuela-32082>.
- 2) <http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/103681>.